

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Anna Bystřická

**Obraz dítěte v současné české příběhové próze
(v letech 1990-2010)**

Magisterská diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. PaedDr. Jaroslav Toman, CSc.

2011

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

1. prosince 2011

.....
Anna Bystřická

Srdečně děkuji doc. PaedDr. Jaroslavu Tomanovi, Csc. za vstřícnost, trpělivost i cenné připomínky k diplomové práci. Vřelé díky rovněž náleží mé rodině a přátelům za vytrvalou podporu po dobu celého studia.

Anotace

Ve své diplomové práci na téma *Obraz dítěte v současné české příběhové próze (v letech 1990-2010)* poukazuji na specifický přínos moderní příběhové prózy ze života dětí. Zachycuji zásadní proměny dětského hrdiny v porevolučním období. Charakterizuji dětského recipienta, s přihlédnutím k vývojovým zvláštnostem dítěte mladšího školního věku. Analýza a interpretace vybraných literárních děl je soustředěna na charakteristiku dětské literární postavy a je založena na subjektivním čtenářském prožitku. Součástí je obrazová příloha s ilustracemi interpretovaných knih. Cílem této diplomové práce je postihnout směřování soudobé české příběhové prózy a těchto poznatků využít při analýze a interpretaci vybraných děl.

Annotation

I indicate specific merit of modern narration prose from childhood life in my Diploma work on topic *Depiction of child in present Czech narration prose (1990-2010)*. I am depicting essential changes of child hero in post velvet revolution period. I characterize child recipient focusing developmental strangenesses of younger schoolmate age child. Analysis and interpretation of chosen literary works is concentrated to depicting child literary figure and grounded on subject reader's delight. Picture add with illustrations of interpreted books is as a part of the work. An object of this Diploma work is to capture orientation of present Czech narration prose and use knowledges by analysis and interpretation of chosen works.

Obsah

Úvod	6
1 Literatura pro děti a mládež	9
2 Příběhová próza ze života dětí	19
3 Analýza a interpretace vybraných děl	27
3.1 Kritéria literárněvědného rozboru	27
3.2 Fenomén outsiderství v příběhové próze pro děti a mládež	28
3.2.1 Martina Drijverová: Zajíc a sovy	30
3.2.2 Monika Elšíková: Bubu	32
3.2.3 Monika Elšíková: Bubu vánoční příběh	34
3.3 Handicapovaný dětský hrdina, vyrůstající v harmonickém prostředí	37
3.3.1 Ivan Remunda: Bryčka pro biskupa: Pápěrka, já a ti ostatní	39
3.3.2 Martina Drijverová: Domov pro Mart'any	42
3.3.3 Iva Procházková: Pět minut před večeří	45
3.4 Handicapovaný dospělý hrdina, viděný očima dítěte	48
3.4.1 Ivona Březinová: Lentilka pro dědu Edu	48
3.5 Příběhová próza s více dětskými hrdiny	51
3.5.1 Zbyněk Malinský: Je nás šest, jeden šteká	52
3.5.2 Martina Drijverová: Síska Kyselá	55
3.5.3 Martina Drijverová: Síska Kyselá a ušmudlaný rytíř	57
3.6 Příběhová próza s dětským hrdinou a pohádkovými motivy	59
3.6.1 Iva Procházková: Hlavní výhra	60
3.6.2 Iva Procházková: Středa nám chutná	63
3.6.3 Jan Svěrák: Kuky se vrací	65
Závěr	68
Seznam použité literatury	70
Přílohy	74

Úvod

Příběhová próza s dětským hrdinou (za života dětí) patří k nejvýznamnějším a nejobsáhlejším žánrům literatury pro děti a mládež. Je obrazem reálného světa dítěte. Souznění mezi literární postavou a dětským recipientem činí tuto oblast dětské literatury jedinečnou, pravdivou, věrohodnou. Díla, interpretovaná v mé práci, mají svého skutečného hrdinu (hrdiny) i umělecky hodnotný příběh.

V první části se zabývám specifikací literatury pro děti a mládež, jejími rysy, funkcemi a žánry. Nastiňuji historii i znaky moderní dětské literatury. Blíže seznamuji s dětským recipientem, k němuž, jakožto specifickému adresátovi soudobé příběhové prózy ze života dětí, autoři promlouvají.

Ve druhé části se zaměřuji na žánr příběhové prózy ze života dětí, který během svého vývoje prošel řadou změn. Revoluční rok 1989 přinesl spisovatelům tvůrčí svobodu a umožnil tak detabuizaci dříve zakázaných či ne příliš diskutovaných témat.

V oblasti moderní příběhové prózy s dětským hrdinou se objevují i polohy vážné a tragické, motivované snahou autorů nic malým čtenářům nezakrývat, seznamovat se všemi stránkami lidské existence. Ukázat jim, jak se lze s jistými životními komplikacemi vyrovnat, nebo je plně překonat a znovunalézt tak ztracenou duševní rovnováhu.¹

Třetí část věnuji analýze a interpretaci vybraných děl, v nichž hlavní úlohu ztvárňuje např. fyzicky či mentálně handicapovaný hrdina. Autoři se zabývají otázkou outsiderství, popisují rodinné a školní problémy současného dítěte. Prostřednictvím literárního umění předávají dětským vnímatelům autentický obraz světa se všemi radostmi a starostmi, které k němu patří. Napomáhají při orientaci v okolním světě.

Jejich působivé, půvabné příběhy a nesmírná citlivost k potřebám a vnímání dítěte by neměly uniknout žádnému dětskému čtenáři. Ve svých knihách jsou vždy přítomni, což je včleňuje k tomu nejlepšímu, co aktuálně existuje ve zdejším dětském písemnictví.

---

¹TOMAN, J. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 1992, s. 76.

Síla lidského citu vítězí nad násilím, strachem a nespravedlností. Nechybí poetika a humor. V popředí stále stojí důležitost rodiny a přátelství.

Autor učí dětského recipienta samostatně myslet a pomáhá rozvíjet vlastní fantazii. Některé příběhy slouží jako kompenzace vlastních trápení. Převažuje harmonie, konflikty jsou řešeny smírně, příběhy vyznívají optimisticky a ve většině případů končí happyendem.

V závěru práce uvádím veškeré zdroje a ukázky ilustrací interpretovaných knih, které dokládají významnost slovesně-výtvarné integrity.

Hlavním cílem této práce je nastínění žánru příběhové prózy s dětským hrdinou, zamření na vývojové tendence po r. 1989. Soustředila jsem se na umělecky hodnotná díla a pokusila se o jejich rozčlenění dle určitých společných znaků (např. přítomnost pohádkových motivů v příběhové próze ze života dětí). Na základě výše uvedených skutečností jsem vybrala několik reprezentativních děl, která jsem poté analyzovala, poznala jejich podstatu a zákonitosti.

MOTTO:

„A kdo ví, co brousí dětskou duši spolehlivěji, zda to, co dítě pochopilo rozumem, anebo nějaké dočasné tajemství, dotýkané a obestřené citem.“²

Děti touží po zážitku, zbožňují tajemství a napětí, potřebují lásku víc, než kdokoli jiný – nejen v životě, ale i v literatuře. Jsou to právě ony, které rozhodují o osudu dětské knihy.

„Dětskou knihu nemůže nic nahradit. Zasahuje daleko do doby, kdy její tvůrci už nebudou existovat.“³

---

²PETIŠKA, E. *Velká cesta k malým dětem*. Praha: Albatros, 1984, s. 53.

³Tamtéž, s. 62.

1 Literatura pro děti a mládež

Specifikum literatury pro děti a mládež

Literatura pro děti a mládež (nebo také dětská literatura, dětská četba) je oblast literatury, mentálně blízká recipientům ve věku od 3 do 15 (16) let. Je přímo určená dětským a dospívajícím čtenářům. Dříve se pracovalo s termíny dětské spisy (případně spisy pro mládež), dětské čtení, dětské písemnictví.⁴

Josef Peterka⁵ označuje literaturu pro děti a mládež (dále jen LDM) jako „specifický komunikační okruh, mající své stabilní věkově vyhraněné publikum, typické žánry, specializované autory, ilustrátory, nakladatelství a časopisy, pevné vazby na filmovou a televizní produkci.”

LDM má svůj ojedinělý jazyk, rozmanité výrazové prostředky, typické pro danou věkovou skupinu, které velmi úzce souvisí s výrazně se proměňujícím děním ve společnosti. Dnes – v době růstu informačních a komunikačních technologií, je autor postaven před nelehký úkol, totiž zaujmout čtenáře a udržet jejich pozornost až do konce příběhu. Může volit z řady různých žánrů, vybrat si vhodného ilustrátora (někteří spisovatelé knih pro děti si své příběhy sami ilustrují). Co se týká nakladatelství, neznámějším stále zůstává pražský *Albatros*.

V LDM rozlišujeme dva pojmy, související s jejím vznikem:

Intencionální tvorba zahrnuje díla původně určená dětem (s ohledem na jejich vývoj, potřeby a zájmy). Autor splývá se světem svých dětských hrdinů, rozumí jim po stránce rozumové i citové, je výborným znalcem dětství. Intencionální tvorbu lze považovat za jádro LDM.⁶

Neintencionální tvorba je původně určena dospělým. Děti si v knížkách našly zalíbení a příběhy vzaly za své. Někteří autoři sami své knížky upravili a přizpůsobili je dětskému věku.

---

⁴ČEŇKOVÁ, J. a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 11.

⁵PETERKA, J. *Teorie literatury pro učitele* (Třetí vydání). Jiloviště: MME Mercury Music & Entertainment s.r.o., 2007, s. 275.

⁶Tamtéž, s. 275.

Rysy literatury pro děti a mládež⁷

Více závisí na potřebách svého adresáta. Musí být přístupná, přitažlivá (zaujmout) i podnětná (tvůrčí myšlení, tvůrčí činnost). Z historického hlediska má vlastní rytmus (není tolik závislá na proměnách společenského a literárního dění).

Projevují se zde tři *estetické priority*:

a) Socializační funkce

- poznání sebe sama;
- schopnost začlenit se do společnosti;
- osvojení vhodného sociálního chování;
- altruismus a empatie.

b) Vzdělávací funkce

- rozvíjení touhy po autoedukaci;
- přínos nových poznatků a informací;
- poznání života a světa v širším slova smyslu.

c) Imaginativní funkce

- probouzení představivosti a fantazie;
- únik od reality, hravost a kreativita;
- humor, nonsens, tajemství.

Je třeba dát pozor, aby didaxe a moralita nezvítězily nad citem, fantazií a hravostí. „V tematice dominuje dětství a dospívání, rodina, přátelství, první láska, příroda, poetizovaná minulost v podobě bájí a pověstí. Typickou postavou je sympatický nezbeda (V. Řezáč: *Poplach v kovářské uličce*), citlivá dívka (Z. Bezděková: *Říkali mi Leni*), kouzelný dědeček (E. Petiška: *Pohádkový dědeček*), dětská či chlapecká parta (B. Říha: *Divoký koník Ryn*), antropomorfizované zvíře, často ve vztahu k dítěti (J. Svěrák: *Kuky se vrací*).”⁸

---

⁷PETERKA, J. *Teorie literatury učitele*. Univerzita Karlova v Praze, PF, 2006, s. 195.

⁸PETERKA, J. *Teorie literatury pro učitele* (Třetí vydání). Jíloviště: MME Mercury Music & Entertainment s.r.o., 2007, s. 276.

Funkce literatury pro děti a mládež⁹

Dětská literatura je odlišná v mnoha hlediscích – své čtenáře zároveň vychovává (*pedagogická funkce*), učí tomu, co je správné (*etická funkce*), působí na city (*emotivní funkce*), tříbí představivost, dává možnost utéct od reality a pobýt alespoň na chvíli ve světě fantazie (*magická funkce*) – vše s ohledem na věková hlediska. Podle toho jsou volena i jednotlivá témata a výrazové prostředky. Nesmí chybět humorné situace, chuť si hrát, chvíle okouzlení, splněná přání, zvířecí hrdinové, příroda.

Spisovatel musí pochopit funkci této literatury, znát potřeby čtenáře mladšího školního věku, umožnit dítěti seberealizovat se ve vlastním světě a pomalu vrůstávat do světa dospělých. Na předním místě stojí *funkce estetická*. Dále je tu *funkce praktická*, která má za cíl např. zprostředkovat dítěti základní poznatky o okolním světě. *Formativní funkce* pomáhá formovat identitu dítěte a usnadňuje mu začlenit se do sociálního světa. Čtenář se učí významu jazykových znaků, které jsou základním předpokladem jeho kontaktu s ostatními lidmi. Mezilidskými vztahy a světem, který nás obklopuje, se zabývá *funkce sociální* (patří sem i ztotožnění čtenáře s lit. hrdinou).

Společenské a utvářecí působení literatury pro děti a mládež

Působení literatury pro děti a mládež má široké rozpětí – od poloh rozpoznávajících základní rysy společenských vztahů až k polohám, které přímo zasahují individuální sebereflexi dítěte. Dítě se cele teprve formuje a vše, s čím se ve své četbě setká, ho může zásadně ovlivnit - pozitivně, či negativně.¹⁰

Proces socializace znamená včleňování jedince do společnosti, celoživotní vývoj člověka ve společenskou bytost. Jedinec v tomto procesu není pasivní, sám se na něm aktivně podílí. Zjednodušeně řečeno, jde o vzájemné působení jedince a společnosti. Člověk si osvojuje řadu zkušeností a dovedností, ty pak dál rozvíjí a předává. Individuální a společenské nelze oddělovat, tímto se řídí i spisovatelé knih pro děti.¹¹

---

⁹CHALOUPKA, O., NEZKUSIL, V. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury I*. Praha: Albatros, 1973, s. 38-49.

¹⁰Tamtéž, s. 56-57.

¹¹Tamtéž, s. 57-59.

Žánry literatury pro děti a mládež

Ústředními žánry dětské literatury jsou dle V. Nezkusila říkadlo, pohádka a dobrodružný román. Tvořivá síla estetické funkce je u každého z nich různá. „Říkadlo se pohybuje ve vrstvě zvuků, významů a elementárních vztahů mezi významy. V pohádce začíná tvořivá energie zasahovat i vrstvu představených předmětů (tj. zejména pohádkových postav) a vztahů mezi těmito předměty, které mohou nabýt druhotného smyslu. V dobrodružném románu se pak soustřeďuje k epickému času, utváření napětí.“¹² Literatura pro děti a mládež je rovnoprávnou součástí ostatních oblastí písemnictví. Má však svého specifického adresáta, který způsobuje jinou obsahovou zaměřenost a jiné, zřetelnější zastoupení estetické funkce. Žánry a žánrová skladba zde mají stabilnější povahu.

---

¹²CHALOUPKA, O., NEZKUSIL, V. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury I.* Praha: Albatros, 1973, s. 46.

Žánrová skladba podle původu:¹³

- a) žánry výhradně určené dětem a mládeži (např. příběhová próza);
- b) žánry převzaté – převážně v lit. adaptacích (např. báj, pověst);
- c) žánry univerzální, jenž se nezletilým čtenářům přizpůsobí (např. dobrodružný román, detektivka, fantasy).

Každému věku odpovídá něco jiného (dle dané psychické vyspělosti). Čtenářům předškolního věku jsou určena zvláště leporela, rýmovačky, obrázkové a prostorové knížky, krátké pohádky a vyprávění. Mladšímu školnímu věku odpovídají zejména pohádky, pověsti, vyprávění ze života dětí, se zvířecími hrdiny. Pro starší školní věk jsou určeny romány s dívčí a chlapeckou tematikou, dobrodružná literatura, science-fiction.

Umělecko-naučná LDM má dvě modalitty:

a) naučnou fikci

Jak název napovídá, smyslem je čtenáře něčemu naučit – pomocí poutavého příběhu a vymyšlených postav. Př. jsou vynikající prózy E. Štorcha, které formou dobrodružné fikce přibližují období pravěku.

b) faktografickou literaturu

Využívá zážitkový potenciál faktů a autentických dokumentů. Smyslem je informovat o skutečném takovým způsobem, který probudí zájem a zanechá ve čtenářově paměti hlubokou stopu. Takto může učinit jen skutečně moudrý a empatický autor. Příkladem je kniha od Markéty Baňkové *Straka v říši entropie*, která humornou formou přibližuje např. klasické fyzikální zákony a podstatu vesmíru.

---

¹³PETERKA, J. *Teorie literatury učitele*. Univerzita Karlova v Praze, PF, 2006, s. 196.

Pozn.: Populárně-naučná LDM je součástí literatury věcné (chybí estetická funkce). Těžištěm je odborný výklad (učebnice, encyklopedie).

Historie literatury pro děti a mládež

Literatura pro děti a mládež zahrnuje především prozaické žánry. Takové, které vypravují, mají svůj konkrétní příběh a přítomného vypravěče. Většinou se jedná o díla s epizodickou výstavbou. Buď byla původně určena přímo dětem (příp. mládeži), nebo se postupem času stala dětskou četbou (děti si ji vzaly za svou). Od počátku svého vývoje klade důraz na výchovnou a vzdělávací funkci. Témata se přizpůsobují daným společenským podmínkám.¹⁴

V minulosti byla dětská literatura mnohými zavržována. Byla brána především jako součást výchovného působení či vzdělávacího procesu rodiny, školy nebo církve. Díla příliš moralizovala, didaktizovala, zcela se vytratila estetická funkce. Opomíjelo se umělečno, zmizela prožitkovost i tzv. aspekt dítěte. Dětský vhled (tedy autorova schopnost přivolat si dětský věk, ponořit se do dětské duše, komunikace se čtenářem) byl minimální. Na dítě bylo pohlíženo jako na malého dospělého.

Vše se upravilo až postupem času (např. snahy o vymezení pojmu LDM v průběhu 20. století).

„Předpoklady intencionální LDM se utvářejí zhruba od sklonku 18. st., kdy Rousseau objevuje hodnoty dětství a kdy osobnost dítěte přestává být vnímána jako zmenšenina dospělého a začíná se na ni pohlížet jako na svéprávnou bytost, která má svůj vlastní vzrušující svět.”¹⁵ U nás souvisí se zavedením povinné školní docházky (r. 1774 za vlády Marie Terezie), její nástup značně ovlivnily rovněž poznatky ze začínající pedopsychologie a estetické výchovy.¹⁶

---

¹⁴ČEŇKOVÁ, J. a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 23-24.

¹⁵PETERKA, J. *Teorie literatury pro učitele* (Třetí vydání). Jíloviště: MME Mercury Music & Entertainment s.r.o., 2007, s. 278.

¹⁶PETERKA, J. *Teorie literatury pro učitele*. Univerzita Karlova v Praze, PF, 2006, s. 197.

Do 70.-80. let 19. století u nás převládal literární didaktismus, původní česká tvorba byla výjimečná (sentiment, příkladné chování, jasné oddělování dobra a zla). Od pol. 19. století apelovala na národní uvědomění, vlastenectví, hrdinství, historický a kulturní aspekt. Postupně rostla zaměřenost na dětského adresáta. Na konci 19. století zumělečtění LDM, rozmach, zavedení věkového rozpětí čtenářů, které se zachovalo dodnes. Mezi nejúspěšnější tvůrce knih pro děti konce 19. století patří J. V. Sládek, F. Kožíšek a K. V. Rais.¹⁷

První polovina 20. století s sebou nesla značné ovlivnění dobovou ideologií. Vycházela zejména sociálně orientovaná próza. Sítilo levicové hnutí, „postavy sirotků a opuštěných dětí se staly bojovníky za sociální rovnost.“¹⁸ Za všechny jmenujme *Poplach v kovářské uličce* V. Řezáče. Ke skutečné tvorbě pro děti vybízeli vynikající autoři jako K. a J. Čapkovi, J. Lada, O. Sekora, K. Poláček, F. Halas, F. Hrubín, aj.

Meziválečné období přineslo řadu změn a nové pohledy na dětskou literaturu. Marxisté zdůraznili její zásadní vliv na vztah člověk-skutečnost. „Rozhodující byla otázka, do jaké míry její společenské působení opravdu odráží společenskou skutečnost a do jaké míry také o změnu této společenské skutečnosti usiluje.“¹⁹ Jinými slovy, přináší-li literatura pravdivé svědectví o okolním světě, pomáhá-li čtenářům se v tomto světě lépe zorientovat, případně dává-li návod, jak tento svět změnit k lepšímu. Literaturu a společenskou skutečnost nelze oddělovat. Společnost utváří vztah k literatuře a literatura má schopnost společnost přetvářet, „utváří vědomí lidí a jejich vlastní vztah ke skutečnosti.“²⁰

---

¹⁷ČEŇKOVÁ, J. a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 14-15.

¹⁸Tamtéž, s. 27.

¹⁹CHALOUPKA, O., NEZKUSIL, V. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury I*. Praha: Albatros, 1973, s. 51.

²⁰Tamtéž, s. 51.

Konec 20. století přinesl značný nárůst pohádkových románů (únik do světa snů a fantazie z přetechnizované společnosti, překonávání pocitu osamělosti a cizosti). Častou ústřední postavou je uprchlík (dítě na útěku) => prolínání prostoru domova s prostorem cizoty.²²

„V současnosti vznikají nové varianty žánrů křížením témat klasických žánrů (mýtus, epos, pohádka, aj.), výtvarného a filmového umění (rozšíření komiksu a obrázkové knihy, filmová pohádka) a působením novodobých médií (fantasy, gamebook).“²³

Od r. 1990 vychází v Brně časopis *Ladění*, jako jediný zaměřený na kritiku současné LDM. Svými odbornými texty přispívají např. *Svatava Urbanová*, *Věra Vařejková*, *Jaroslav Toman*, *Martin Reissner*, a další.²⁴

Moderní literatura pro děti a mládež

Autorův pohled na svět je reálnější, snaží se dětským čtenářům nic nezakrývat, seznamovat s dříve zakázanými či tabuizovanými tématy. Zápletky jsou dramatičtější, konfliktnější. Sílí sociální a psychologický aspekt, příběhy předkládají určité modely lidského jednání, zdůrazňují důležitost rodiny a přátelství, mohou posloužit jako kompenzace dětských trápení. LDM se prolíná s literaturou pro dospělé, je hodnotnou součástí celonárodní literatury. V dnešní době nelze opomenout spolupráci s masmédií (internet, televize, rozhlas, časopisy), která umožňují komunikaci mezi komunikátorem a recipientem. Řadíme sem i filmové adaptace literárních děl.²⁵

---

²²ČEŇKOVÁ, J. a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 27-28.

²³Tamtéž, s. 17.

²⁴Tamtéž, s. 19-20.

²⁵PETERKA, J. *Teorie literatury pro učitele*. Univerzita Karlova v Praze, PF, 2006, s. 198.

Dětský recipient

Próza pro děti a mládež je značně ovlivňována svými recipienty – jejich touhou po dobrodružství, přirozeným smyslem pro humor, potřebě někam patřit, být součástí něčeho, plnit si sny a přání. Čtenář hledá v dílech sám sebe, své dosavadní i budoucí zkušenosti, inspiraci, modely názorů a jednání. Přední je postavení dítěte ve společnosti, vhléd dospělých, sebeuvědomění i sebevědomí dítěte, jeho vlastní svět, míra poznání sebe sama. „Autoři pro děti a mládež promítají do své tvorby i vlastní vzpomínky na dětství, svou čtenářskou zkušenost a představu o literatuře vhodné pro děti.“²⁶

Literatura pro děti a mládež je specifickou oblastí literatury a jako taková má i svého specifického adresáta – dítě. Bytost, která se svým vnímáním, chováním i jednáním zcela liší od dospělého jedince. Čtenář mladšího školního věku většinou neví nic o funkci literatury, nevyzná se v jednotlivých historických obdobích, možná vyjmenuje pár nejznámějších spisovatelů, vhodných pro období 1. stupně základní školy. Dětský vnímatel často sní, fantazíruje, jeho bohatá představivost nezná mezí. Potřebuje dobré citové zázemí, které mu dá jistotu, že je milován. Začíná být více lačný informací a nechce, aby mu něco uniklo, rozšiřuje obzory. Žije ve šťastném světě dětství, v němž je hnacím motorem přátelství. Dle těchto hledisek píší dětské spisovatelé své knihy, snaží se proniknout do dětských duší, porozumět radostem i starostem tohoto krásného věku.

„Nejtypičtější je pojetí dětské literatury jako nenásilného a dítěti blízkého prostředníka faktických poznatků o světě, o lidských vztazích a o normách těchto vztahů.“²⁷

---

²⁶ČEŇKOVÁ, J. a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 28.

²⁷CHALOUPKA, O., NEZKUSIL, V. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury I*. Praha: Albatros, 1973, s. 38.

Autor literatury pro děti a mládež

I autor literatury pro děti a mládež má specifické postavení. Sám je dospělý, ale tvoří pro děti. Mentální ustrojení autora není tedy shodné s mentálním ustrojením čtenáře. Spisovatel musí splnit potřeby dětského čtenáře a zároveň musí respektovat kontext celonárodního písemnictví. Dílo musí tematicky i problémově zahrnovat dětský svět, zasahovat jej, jít spolu s jeho možnostmi a očekáváním.

Uplatnění dětského aspektu v literatuře pro děti a mládež²⁸

V pojmu dětský aspekt jsou obsaženy dvě základní komponenty – komponenta dospělého a dětského (světa a věku). Obě působí ve vztahu jednoty.

Hlavním činitelem je autor. On nechává vyniknout, co je příznačné a aktuální pro svět a věk dětství. Vžívá se do světa dítěte, z pozice svého dospělého věku se stává součástí tohoto světa. Píše uměleckými postupy prostředky, které jsou blízké dětské životní zkušenosti, představivosti a chápání. Typický je hravý přechod z přirozeného do nadpřirozeného, z reálného do imaginárního, z vážného do humorného světa.

Hra je nejpřirozenějším způsobem poznávání. Fantazie je projevem seberealizace dětského subjektu, důležité postavení má opakování. Přirozené tužbě dítěte odpovídá rychlé rozvíjení příběhu, opakování s vyvrcholením, ukončení bývá harmonické a klidné.

Ve slovní zásobě se uplatňují neologismy, prosazuje se hovorovost a dětský slang. Uplatňují se jednoduché, méně složité větné konstrukce.

---

²⁸referaty.atlas.sk/slovencina-a-cestina/literatura/47133/literatura-pre-deti-a-mladez

2 Příběhová próza ze života dětí jako žánr

Příběhová (společenská) próza s dětským hrdinou je jedním z nejstarších a nejvýznamnějších žánrů, odedávna jakási ústřední osa dětské literatury.²⁹ Dle V. Nezkusila nejobsáhlejší a nejčlenitější okruh četby dětí a mládeže. „Prochází prakticky všemi fázemi čtenářské ontogeneze, v každé z nich má jinou váhu, jiné pozadí a tvarové modifikace.“³⁰

Do podoby příběhové prózy ze života dětí se silně promítá vývoj literatury jako takový, aktuální společenské dění a samozřejmě obraz současného dítěte – jeho potřeby, zájmy, přání, sociální role, duševní rozpoložení, práva a povinnosti, atd. Ovlivňujících faktorů je celá řada.³¹

Hlubší rozbor pojetí žánru prózy s dětským hrdinou probíhal v teoretické rovině až ve 2. polovině 20. století. Intencionální i neintencionální literatura o dětech a mládeži zaznamenala několik vymezení a definování.³²

Příběhová próza ze života dětí je žánrem bohatým a rozmanitým, proměňuje se v závislosti na společenských a historických podmínkách, je ovlivněna vývojem jednotlivce jako takového i vývojem celého lidstva.

Jako nejdůležitější se jeví dětský hrdina a vše kolem něj – sebeuvědomění a sebevědomí dítěte, boj s existenčními problémy, překonávání pocitu osamělosti a bolesti, problémy dospívání, potřeba někam patřit, cena kamarádství a přátelství, první lásky, rasové problémy, život s handicapem, outsiderství, vztahy s dospělými, atd.³³

Dnes je svým propojením s reálným světem blízká i nejmenším čtenářům. Rozmanitými náměty přináší pocit důvěrně známého, vyznačuje se vysokou plastičností, autentičností, oslovovací bezprostředností.

---

²⁹CHALOUPKA, O. *O literatuře pro děti*. Praha: Československý spisovatel, 1989, s. 65.

³⁰CHALOUPKA, O., NEZKUSIL, V. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury III*. Praha: Albatros, 1979, s. 10.

³¹Tamtéž, s. 10.

³²ČEŇKOVÁ, J. a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 32.

³³Tamtéž, s. 32.

Prostřednictvím literatury se čtenář seznamuje se základními modely lidských vztahů ve společnosti, jenž mu jsou nápomocny při orientaci v okolním světě. Úkolem příběhu je seznámit malé čtenáře s celou řadou sociálních rolí a vazeb mezi nimi.

V dobách minulých byla příběhová próza s dětským hrdinou, stejně jako další oblasti LDM, postižena didaxí a moralitou. Mezi literárním příběhem a skutečností panoval nesoulad, dítě v knize nenalezlo příliš momentů, s nimiž by se rádo ztotožnilo. Obraz dítěte byl potlačován mravokárnými tendencemi. „Chápavější obraz vnitřního světa dítěte, jeho mentality, se prosazoval jen zvolna, výrazněji až v letech dvacátých a později, např. u Majerové v Brunovi.“³⁴

V tomto směru byli úspěšní i B. Říha a jeho *Vítek*, Ryskův *Martin v Ráji*, prózy E. Petišky, M. Zinnerové, V. Stýblové, H. Šmahelové, aj. Jejich tzv. referenční hrdinové splynuli s reálným světem dětí, autoři našli cestu ke svému dětskému čtenáři. Dětský hrdina byl svému čtenáři blízký po všech stránkách – „svou životní situovaností, okruhem poznání světa, stykem s dospělými, socializačními procesy apod.“³⁵

Rok 1989 přinesl spisovatelům tvůrčí svobodu a umožnil jim vytvořit zcela nový typ dětského hrdiny. Současný hrdina prózy pro malé čtenáře je dítětem tvořivým, aktivním, svobodomyšlným, cílevědomým. Je přesně takový, jaké jsou dnešní děti.

V literatuře se odkryla řada tabu (např. otázka handicapovaných, temné stránky 20. století), časté je obohacení příběhu pohádkovými motivy, obrazotvornost, využití fantazie – vše s ohledem na skutečnou životní zkušenost a představivost.

---

³⁴CHALOUPKA, O. *O literatuře pro děti*. Praha: Československý spisovatel, 1989, s. 66.

³⁵Tamtéž, s. 66.

Pozn.: Na Slovensku se tematikou prózy s dětským hrdinou zabývá již od 80. let 20. století Zuzana Stanislavová. Přiklání se k termínu společenská próza, těží především ze zobrazování vzájemných vztahů mezi lidmi.

Specifické znaky³⁶

1. Společenská próza je bezprostředně spjata s každodenním životem dítěte, ztotožnění s hlavní postavou se tedy přímo nabízí. Spisovatel pro děti nelže. Podává umělecký obraz autentického světa dítěte. Je výtečným znalcem minulosti a na základě věcí přítomných předpovídá události budoucí. Má povědomí o celku a vyniká tušením souvislostí. Nic nefunguje izolovaně, vše souvisí se vším.

2. V popředí stojí důležitost rodiny, přátel a ostatních lidí, kteří hrdinu obklopují. Dodávají mu pocit jistoty a představují jakýsi přístav, v němž je možné vždy bezpečně zakotvit. Neméně podstatné je prostředí, úzce související s otázkou vlastenectví a národní uvědomělosti.

3. Autorovým hlavním záměrem je upoutat dětské čtenáře a napomoci jim tak k lepší a jednodušší orientaci v okolním světě (od počátků školních let až na práh dospělosti). Příběhy jsou rozmanité, nepostrádají napětí, poetiku ani humor.

„Dětský hrdina má zásadní význam pro pochopení ideje a smyslu literárního díla, je hlavním nositelem děje a autorova záměru. Vůči svému čtenáři vystupuje jako rovnocenný (= referenční) partner: mívá shodné motivace, potřeby a zájmy, životní pocity, prožitky a zkušenosti, obdobnou mentalitu a jako typ se vyznačuje identickými, důvěrně známými vztahy k rodině, okolí i společenskému dění.“³⁷

Mezi literární postavou a dětským recipientem panuje vzácné souznění, díky němuž působí dětský hrdina pravdivě, věrohodně a přesvědčivě. Malý čtenář napodobuje jeho cítění, myšlení, jednání, chování i postoje. Vše mimoděk srovnává s vlastními životními zkušenostmi, hodnotí a dostává se do fáze vnitřního ztotožnění. Hrdina je pro dítě vzorem, umožňuje mu lépe se vyznat v mezilidských vztazích a snáze se začlenit do světa dospělých. „Převažují situace, v nichž se dětský hrdina morálně zpevňuje, citově obrozuje a lidsky zušlechťuje.“³⁸

---

³⁶TOMAN, J. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: PdF JU, 1992, s. 73.

³⁷Tamtéž, s. 73.

³⁸Tamtéž, s. 74.

Fiktivní dětský hrdina může svému čtenáři poskytnout náhradu za emocionální, představové, fantazijní či poznávací stimuly, které mu v reálném životě chybějí nebo jsou mu odpírány. Četba dokáže kompenzovat především nedostatek citových a komunikativních podnětů v rodině a ve škole.

Pozitivní vliv může mít i záporný referenční hrdina, pokud pomáhá tříbit smysl pro zásadní morální hodnoty a pokud v dětském čtenáři upevňuje společensky žádoucí etická kritéria, vlastnosti a postoje (např. pocit mravní převahy nebo vědomé odsouzení).³⁹

V současné příběhové próze ze života prepubescentního dítěte se vyhranily tři základní kompoziční typy:⁴⁰

1. Klasicky vystavěný příběh, vyvíjející se postupně, tedy od expozice přes zápletku k jejímu rozuzlení. Děj je ucelený a mívá svůj šťastný konec.

Př.: Z. Malinský: *Je nás šest, jeden štěká*

2. Příběh, mající samostatné, volně na sebe navazující příhody, s tzv. epizodickou výstavbou. Jednotlivé epizody spojuje dětský hrdina.

Př.: F. Župan: *Pepánek nezdara*

3. Klasicky vystavěný příběh, ovšem s otevřeným koncem, který rozvíjí dětskou představivost a fantazii a nutí čtenáře hlouběji přemýšlet. To vše je pro soudobého dětského recipienta nesmírně důležité. Autor analyzuje určité problémy, současným dětem aktuální a známé.

Př.: M. Drijverová: *Domov pro Martány*

---

³⁹TOMAN, J. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: PdF JU, 1992, s. 74.

⁴⁰Tamtéž, s. 74.

Příběhová próza s tematikou dětského života má řadu rozmanitých útvarů, *žánrových forem a typů*: zahrnuje podobu črty, povídky, novely nebo románu, vypravuje o době minulé, současné i budoucí, zachycuje svět venkova i města a rovněž funkčně využívá uměleckých postupů a prvků dalších žánrů, např. pohádky či prózy dobrodružné, vědeckofantastické, detektivní a cestopisné. Patří sem i příběh prázdninový, s dívčí hrdinkou, popřípadě s chlapeckým protagonistou.⁴¹

O. Chaloupka⁴² nijak striktně nerozlišuje příběhovou prózu pro malé děti a příběhovou prózu pro čtenáře pubescentního věku (dle něj záleží spíše na individuálním přístupu). Popisuje však řadu rozdílů mezi nimi, druhou jmenovanou oblast považuje za značně širší a komplikovanější.

Tvorba pro nejmenší zdůrazňuje bohatost slovních výrazů, představivost a emotivitu. Současně s vývojem dítěte vzrůstá racionalizace myšlení, pojetí a náplň příběhu se výrazně proměňují – ubývá fantazie a symbolů, přibývají reálné problémy, jejich rozumové zhodnocení a následné řešení. Je třeba dát pozor, aby próza pro nejmenší nebyla příliš sentimentální. Próza pro větší děti by neměla zcela podlehnout realitě a ztratit prožitkovost.

V předškolním věku mají texty podobu rodičovských vyprávěnek. Dítě je okouzleno tvořivou mocí jazyka a tím, kdo vypráví. Texty porovnává s vlastními zkušenostmi a zážitky, často je přetváří, nalézá v hrdinovi sebe sama. Spolu s vývojem čtenáře se rozšiřuje také záběr příběhové prózy. Objevují se zcela nové typy postav, nové informace, které dítě porovnává s již získanými. Důraz je kladen především na etickou a estetickou funkci. Neméně důležitá je složka emocionální. Díky bohaté obrazotvornosti malých čtenářů vzniká řada kouzelných pohádek, příběhů se zvířecím hrdinou, dobrodružných románů, atd. Sny se prolínají se skutečností.

---

⁴¹TOMAN, J. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: PdF JU, 1992, s. 73.

⁴²CHALOUPKA, O. *O literatuře pro děti*. Praha: Československý spisovatel, 1989, s. 65-77.

Na počátku mladšího školního věku lze již vytvářet díla vážnějšího a tragičtějšího zabarvení, komplexnější, hlubší. Důležité potřeby však zůstávají uspokojeny – radost, úsměv, štěstí, důvěra. V tomto smyslu příběhová próza smazává své tradiční pojetí „zábavné a mravně působící“ literatury. Prvním českým dílem pro mladší školní věk, které vytvořilo výrazný a reálný typ dětského hrdiny viděný v širších společenských souvislostech, je Plevův *Malý Bobeš*.

V období pubescence nabývá tento typ prózy dalších rozměrů. S výše uvedeným J. V. Plevou byli v tomto směru přelomovými autory Marie Majerová (*Zázračná hodinka, Robinsonka*), Václav Řezáč (*Kluci, hurá za ním!, Poplach v kovářské uličce*), František Langer (*Bratrstvo bílého klíče*), Helena Šmahelová (*Mládí na křídlech, Magda*), Eduard Petiška, Valja Stýblová a další.

Výrazným přelomem v 60. letech bylo dílo Františka Kožíka *Zákon věrných strážců*, v němž se sám referenční hrdina podílí na řešení vlastních problémů. Na skutečných prožitcích stavěla své příběhy s dívčí hrdinkou i Helena Šmahelová. Podobně tomu bylo u Oty Hofmana v knize *Útěk* či u Stanislava Rudolfa v *Metráčkovi*. Posílením dětského aspektu se přirozeně oslabila pozice dospělého. Proto byla některá díla obohacena např. o kronikářské prvky, filozofický náhled či hlubší myšlenkovou interpretaci dětských zážitků. Dnes je pubescentní čtenář vybízen k zaujetí vlastních postojů, samostatnému rozhodování a kritickému zhodnocení.

Literatura se stále více námětově rozrůstala a obohacovala. Prohlubovala se psychologická analýza, vzájemné vztahy dítěte a společnosti se postihovaly komplexněji. Objevila se vyprávění v první osobě, „otevřené“ konce. „Čtenář byl nucen, aby v sobě potlačil omezenost svého dětství a přesahoval sama sebe do světa dospělých.“⁴³ Příkladem takového díla je *Útěk* Oty Hoffmana. Až v mezní situaci poznává ústřední hrdina hodnotu dětství, spatřuje v něm všechno, co jej činí šťastným, a uvědomuje si, že by se bez dětského světa neobešel.

---

⁴³CHALOUPKA, O., NEZKUSIL, V. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury III*. Praha: Albatros, 1979, s. 23.

V 70. letech zasáhl společenskou prózu normalizační tlak. „Mnozí autoři se odmlčeli, někteří se přizpůsobili vnějšímu tlaku na tzv. společenskou angažovanost.“⁴⁴ Stanislav Šusta se ve své knize *V únoru mi bylo dvanáct* (1973) vrátil do dětských let. Bohumil Říha napsal cykly vyprávění o malém Vítkovi. Svým dílem *Klouček Smítko* (1974) oslavil dětství a harmonické vztahy v rodině. V 70. (i 80.) letech vycházela řada knih v exilových nakladatelstvích a samizdatových edicích. Např. Klímův román *Markétin zvěřinec* (1978). Válečné téma proniklo do próz Petra Křenka: *Ondřejovo srdce* (1977), *Devět Martinových dnů* (1979). Autor vnímá válku s odstupem, obdivuje chlapecké hrdinství, prolíná přítomnost s minulostí. Kronikářský charakter má trilogie Elišky Horelové s názvy *Zdivočelá voda* (1973), *Strhané hráze* (1978) a *Potopa* (1979). Do popředí se dostala také díla Evy Bernardinové: *Kluci, Holky a Stodůlky* (1975, 1978), Markéty Zinnerové: *Tajemství proutěného košíku* (1978) a *Indiáni z Větrova* (1979), Vojtěcha Steklače: *Pekelná třída* (1974).⁴⁵

V próze 80. let vzbudily pozornost zejména romány *Lukášova naděje* (1984) Petra Křenka a *Princ a Skřivánek* (1985) Valji Stýblové. Chlapečtí hrdinové prožívají těžké životní zkoušky. „Procházejí pocity opuštěnosti, deziluze, hledají nové vazby.“⁴⁶ Excelovala i Martina Drijverová, která ve svých dílech podala zdařilý obraz současného dětství: *Táta k příštím Vánocům* (1979), *Táta pro radost i zlost* (1983), *Táta nemá smutky rád* (1985).

Obraz dítěte v české příběhové próze let 90. až po současnost je tématem mé diplomové práce, podrobněji o něm v části *Analýza a interpretace vybraných děl*.

---

⁴⁴URBANOVÁ, S., ROSOVÁ, M. *Žánry, osobnosti, díla (Historický vývoj žánrů české literatury pro mládež – antologie)*. Ostrava: FF Ostravská univerzita, 2005, s. 137.

⁴⁵Tamtéž, s. 137-139.

⁴⁶Tamtéž, s. 140.

Soudobá dětská literatura jde ruku v ruce s moderní psychologií dítěte. Důraz je kladen na mnohotvárnost dětské psychiky. Spolu s proměnou postavení dítěte v dnešním světě se proměňují i texty jemu určené. Sílí tzv. aspekt dítěte (úcta k malému čtenáři, okouzlení svěží představivostí dítěte, bezprostřednost, jedinečný humor).

Důležité je, aby autor zůstal vždy před čtenářem, nepodlehli pouze představám o dětském nazírání a byl schopen vidět dětství jako proces, jehož součástí je i potřeba integrace dítěte do společnosti dospělých.

3 Analýza a interpretace vybraných děl

3.1 Kritéria literárněvědného rozboru

Při vlastní analýze a interpretaci vybraných literárních děl jsem se zaměřila na ideově tematický plán, tedy hlavní myšlenku díla (nápad), referenčního hrdinu (výstižnost a mnohostrannost povahokresby), děj, prostředí. Dále na kompozici (způsob uspořádání textu), užití jazykových prostředků (mezi nejčastější v oblasti příběhové prózy ze života dětí patří personifikace, antropomorfizace, apostrofa, řečnické otázky, přirovnání, eufemismy) a vypravěčský postup.

Ich-forma, příběh vyprávěný v první osobě jednotného čísla, je v příběhové próze s dětským hrdinou poměrně častý. Dětský hrdina funguje jako přímý vypravěč⁴⁷ (např. Martina Drijverová: *Domov pro Mart'any*, Ivan Remunda: *Bryčka pro biskupa: Pápěrka, já a ti ostatní*). Er-formu, vypravování ve 3. osobě, lze sledovat např. v knize Ivony Březinové *Lentilka pro dědu Edu*. Pomocí zaznamenávání psychického prožívání postavy a stavu jejího nitra se autor stává zaujatým pozorovatelem průběhu děje, vyprávějícím i prožívajícím zároveň.⁴⁸

Díla jsem vybírala dle doporučení vedoucího diplomové práce. Nejdůležitějším hlediskem při hodnocení bylo hledisko estetické. Všimla jsem si především autentičnosti příběhu a autorovy schopnosti proniknout prostřednictvím dětského protagonisty do duše skutečného dítěte. Typologii příběhové prózy jsem volila dle subjektivního hlediska. Tematika outsiderství a tematika handicapu spolu úzce souvisí a v dnešní době jsou hodně aktuální. Příběhová próza s pohádkovými motivy je obohacena symbolismem, poetismem, motivy kouzelná a magična, jistě tedy malé čtenáře zaujme. Stejně jako vyprávění s více referenčními hrdiny.

Všechna níže uvedená beletristická díla vyšla v 1. vydání.

---

⁴⁷cs.wikipedia.org/wiki/Ich-forma

⁴⁸cs.wikipedia.org/wiki/Er-forma

3.2 Fenomén outsiderství v příběhové próze pro děti a mládež

Řekneme-li o někom, že je outsider (z angl.), máme na mysli člověka (v našem případě dítě), který je díky své odlišnosti v něčem vyřazován ze společnosti. Stojí stranou (na okraji) a jeho místo mezi ostatními lidmi je podřadné, téměř bezvýznamné. Jedná se o osobu vzdálenou ostatním, cizí, stojící mimo určitou skupinu (outsider v rodině, ve třídě, zájmovém kroužku, ve společnosti jako takové). Druzí jej neberou vážně, vyřazují a většinou ignorují. Lze použít výraz vyvrženec, zatracenec. Outsiderství bývá příčinou šikany, psychické či fyzické.

V oblasti literatury pro děti a mládež je motiv outsiderství typickým tematickým prvkem. S vývojem písemnictví se přirozeně mění jeho pojetí i funkce. Outsiderství velmi úzce souvisí s prožíváním vlastní identity, sebehodnocením, sebevědomím, důvěrou v sebe sama a neméně závislé je na lidech a prostředí, které dotyčného obklopují. Jedinec zahrnutý láskou a porozuměním, zdravě vnímající své já, vyrůstající v dostatečně podnětném sociálním světě, má pro vyřazení ze společnosti ty nejmenší předpoklady.⁴⁹

V prózách, zabývajících se tímto fenoménem, je malým čtenářům nenásilnou formou předkládána důležitost rodinného zázemí, citlivého přístupu, dostatečných impulsů z okolí a v neposlední řadě opravdového přátelství. A stačí opravdu jen jeden vzácný přítel a pocity méněcennosti a vydědění se zmírní, nebo zcela zmizí (viz. např. Elšíková, M. *Bubu*. Praha, 1999).

Literatura pro děti a mládež 20. století přináší řadu změn. Outsiderství navazuje na folklórní tradici (legandy, lidové pohádky a mýty). Vyděděnec má symbolický význam spasitele.⁵⁰

---

⁴⁹ŠUBRTOVÁ, M. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 123.

⁵⁰Tamtéž, s. 124.

„Postavy outsiderů se z čistě realistických próz stěhují do oblasti prózy s fantastickými a magickými prvky.“ Příkladem je Roald Dahl a jeho *Čarodějnice* či *Jakub a obří broskev*, Michael Ende se svým *Nekonečným příběhem* a v neposlední řadě J. K. Rowlingová se slavnou románovou sérií o Harrym Potterovi.⁵¹

Literární outsider druhé poloviny 20. století čelí určité psychosociální krizi, jejíž vnímání se proměňuje současně s jeho vývojem. Krizi a všechny s ní související překážky většinou úspěšně překonává.⁵²

V současné české literatuře pro děti a mládež je outsiderství jedním z nejnápadnějších rysů. Nazýváme jím prakticky jakýkoli zvrát ve vývoji událostí, obtížnou chvíli, jíž postava příběhu prožívá. Hrdina outsider se částečně překrývá s hrdinou handicapovaným, ovšem není tak vyhoceně vyloučen ze společnosti. Postava s handicapem může pozici outsidera překonat, i když postižení přetrvává.⁵³

Motiv vydědění nalézáme nejen v realistických příbězích ze života dětí (Martina Drijverová, Monika Elšíková), ale i v literatuře prostoupené fantastickými prvky (Iva Procházková). „Nejpůsobivěji tento jev na ploše realistického vyprávění ztvárnila Martina Drijverová v novelách *Sísa Kyselá* a *Zajíc a sovy*.“⁵⁴

S problémem outsiderství se osobitě vyrovnala Iva Procházková. Fantazií okořenila hned několik textů. Novela *Středa nám chutná* se zabývá otázkou osamocení dětských sirotků ve světě vrstevníků i dospělých. Realita se prolíná se světem nadpřirozena. Povídkový soubor *Hlavní výhra* je plný snů, zázraků a splněných přání, které pomáhají přemoci vlastní trauma či problém.⁵⁵

Závěrem lze říci, že všechny outsidery spojuje jejich pomoc druhým, díky níž vycházejí z vlastních stínů. Současná literatura slučuje ztracence coby zachránce s odkazem na roli ztracence coby zachraňovaného. Soustředí se na člověka samotného, vyzdvihuje jeho jedinečnost a individualitu.⁵⁶

---

⁵¹ŠUBRTOVÁ, M. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 124-125.

⁵²Tamtéž, s. 125.

⁵³Tamtéž, s. 125-126.

⁵⁴Tamtéž, s. 126.

⁵⁵Tamtéž, s. 130.

⁵⁶Tamtéž, s. 131.

3.2.1 Martina Drijverová: Zajíc a sovy

Příběh o Zajícovi, hlavním hrdinovi této knížky, není o známém hlodavci, nýbrž o žákovi čtvrté třídy, Aloisi Zajícovi. Celkem obyčejným a nenápadným chlapci, jehož osamělost a nezájem o cokoli korespondují s údělem outsidera. *Poměšší, brýlatý a obtloustlý, ale nijak nápadně. Doplnuje počet třídy na dvaatřicet žáků.* (strana 6) Jeho život postrádá barvitost, je vyvržencem nejen v rámci školní skupiny, ale i doma, kde svádí každodenní vnitřní boje s nepřehlédnutelnou dokonalostí svého bratra Raula. Zajíc je naprosto k ničemu, Raul září jako jasný princ (silný protiklad).

Zajíc se nejmenuje náhodou – je přehnaně bázlivý, pasivní až apatický. Jeho vnitřní svět však ukrývá bohatou představivost. Sní a fantazíruje, zcela smířený se svou životní situací. Vyniká smyslem pro spravedlnost a pravdomluvnost.

Při zoufalém útěku před třídou (když ho neprávem označila za zloděje) se ocitá za nemocniční zdí, kde potkává Apolenu, dívku stejně osamělou jako on. Ta střeží jejich společné tajemství a setkání s ní je předzvěstí mnoha změn. Počíná se rodit vzácné přátelství, obyčejné se mění na neobyčejné, černobílé na barevné. Dívka trpí v citově chladném rodinném prostředí (rodiče pracují jako vědečtí pracovníci a nemají na dceru čas), což ji staví do pozice outsidera. Své trápení kompenzuje aktivním a tvořivým přístupem k životu. Má řadu koníčků, je nadaná v mnoha směrech, odvážná a kamarádká. Zajíc jí prozradí dokonce i své nenáviděné jméno: Alois. Nosí jí dárky, předčítá Robinsona. Poprvé v životě poznává svou sílu a velikost. Má pocit, že pro něco žije, láme si hlavu. Nemůže se Apoleny (jíž něžně nazývá Ápinkou) dočkat a přemýšlí, jak jí pomoci. Dokonce ji pohladí po vlasech, aby ji utěšil. Učí se vyslovit vlastní názor a podstupuje náročnou fyzickou zkoušku odvahy. Je připravený nezklamat v žádném směru.

„Brácha“ a „ségra“, dva osamělí běžci, se ujímají tří opuštěných sovích mláďat. Zachraňují a zároveň se stávají zachráněnými. Navenek zůstávají stejní, ale už nejsou těmi, kterými bývali. Vzájemně se ovlivňují, doplňují a spoluprožívají naplněnou touhu po opravdovém přátelství.

Alois se stává sebevědomějším, dospělejším a především jedinečným. O své budoucnosti má zcela jasno, stane se veterinářem a bude léčit a zachraňovat zvířata. Lidé ho budou stále potřebovat – v tom je pravý smysl života, který nelze ničím nahradit.

„Záchrana osiřelých sov, kterou Zajíc chápe jako závazek vůči nové přítelkyni Apoleně, je ve skutečnosti nevědomým Zajícovým bojem za uznání vlastní osobnosti.“⁵⁷

Knihy je plná protikladů: vyvrženec Zajíc x oblíbený Veverka; přirovnání, veselých okamžiků i dojemných slov. Postavy jsou úzce propojeny se zvířecím světem (záchrana puštíků, přijetí z říše hlodavců). „V kontextu české literatury pro děti a mládež je Zajíc svébytným literárním typem.“⁵⁸

Příběh Zajíce a Apoleny je nápadně podobný příběhu Williama a Danečka z knihy Moniky Elšíkové *Bubu*. Hrdiny pojí osud outsiderů, kteří se díky přátelství z této pozice vymaňují. Výraznou úlohu mají v obou knihách zvířecí hrdinové. *Zajíc a sovy* je dílo rozsáhlejší, určené starším čtenářům. Osobně mě víc zaujal *Bubu*, především díky citlivějšímu zpracování, nebyvalé poetičnosti a zvláštnímu kouzlu, vyzařujícímu z každé stránky. Malý černošský chlapec Bubu žije v dětském domově a sní o milující rodině. Osud k němu nebyl shovívavý, jeho touha uspět v rámci sociální skupiny, touha po svobodě a lásce je nekonečná. Umožňuje mu překonat překážky a najít skutečné hodnoty. Kombinace dětské naivity a oddané chlapecké něhy, s níž pohlíží na svou situaci, činí knihu jedinečnou.

Zajíc je starší než Bubu, žije v úplné rodině, má sourozence. Jeho pozice outsidera je zapříčiněna především způsobem, jakým se dívá na svět. Vymanění se z této pozice je u Zajíce snazší než u Bubu. Přesto si s tím sám neví rady. Oba hrdinové touží po pravém přátelství, oba potkávají svou spřízněnou duši a nalézají vnitřní klid. Svou šlechtnost dokazují dobrovolně vykonaným šlechtným činem, prožívají své vnitřní vítězství.

---

⁵⁷ŠUBRTOVÁ, M. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 127.

⁵⁸Tamtéž, s. 128.

3.2.2 Monika Elšíková: Bubu

V cenami ověřené povídce *Bubu* líčí Monika Elšíková osudy malého černošského chlapce, který hledá své místo na slunci. Spolu s Williamem Edwinem Demeterem prožíváme nejen problémy, způsobené odlišností rasy, ale rovněž trauma, zapříčiněné jeho odloučením od rodiny a následným umístěním do domova pro osamělé děti. Chlapec trpí zejména při střetu s ostatními chovanci domova, kteří se mu posmívají a ubližují mu krutostí svých slov. Ve škole ho jeden z učitelů místo Demetere oslovuje „Dežo“. To vše umocňuje jeho zranitelnost.

Straní se lidí, aby jim nemusel říkat, odkud přišel. Uchyluje se do světa fantazie a sní o vzdáleném štěstí. Idylizuje své rodiče – v jeho představách se maminka proměňuje v překrásnou baletku, která bydlí v New Yorku v hotelu Plaza a kromě Eskymácka protančila celý svět. Z tatínka se stává starostlivý živitel rodiny. Naposledy bydleli ve Zlíně a pak se stěhovali do Lubů u Chebu.

Bubu, jak chlapcovi přezdívali, je s údělem outsidera smířený. Nebojuje, nevzpírá se a tiše čeká. Přes všechny těžkosti nepostrádá humor. Uchovává si svou čistou duši a zůstává tím, kým ve skutečnosti je. „V roli přímého vypravěče je obdařen až nedětsky ironickým pohledem na vlastní životní situaci, kterou líčí s věcně vyrovnaným odstupem.“⁵⁹ Podobně jako Zajíc poznává pravé přátelství, přicházející v podobě citlivého Danečka.

„...no, možná že se jmenuje Dan, ale všichni mu říkají Daneček, protože je sice velký a silný, ale zato skoro vůbec nemluví a je pořád potichu a všechny vychošky ho mají rády.“ (strana 23)

Společně se starají o nalezené ptačí mládě, jehož bezbrannost a opuštěnost koresponduje s jejich životními úděly. Zvíře boří bariéry a stává se prostředníkem k navázání komunikace. Probouzí něhu a oživuje vzpomínky na milovanou babičku.

„Jelikož jsem si ho dal za košili, cítil jsem jeho srdíčko i peří, které se vyděšeně třáslo. Nemohl jsem ho tam přece nechat samotného.“ (strana 36)

---

⁵⁹ŠUBRTOVÁ, M. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 129.

Starostlivý Daneček pomohl ptáčka ukrýt a nejkrásnější bylo, že ten droboučkový poklad vysvobodil hoča ze zajetí mlčenlivosti. Nový spolubydlící oba kluky sblížil. Velké osamocení se proměnilo ve vnitřní štěstí, naplněné pocity sounáležitosti a pospolitosti. Zapomněli sami na sebe a svá trápení, a to je právě to krásné. Vysvobodili a stali se vysvobozenými. Daneček se lehce pousmál, pohladil nemocné ptačí křídélko, ošetřil je špejlí od zmrzliny a kouskem provázku. Vše činil s neobyčejnou citlivostí.

Nakonec nedávno narozené mládě společně uložili do krabice od bot, jíž vystlali starým tričkem, a do víčka od přesnídávky nalili vodu. Černoušek Bubu ptáče přikryl svým ušmudlaným kapesníkem. Byl připravený udělat možné i nemožné, třeba i překousnout žížalu (obava, že by delší žížala byla příliš velkým soustem). Nalezl vnitřní sílu, o níž předtím ani netušil, že ji má.

Ten den byl asi nejlepší, co Bubu v domově zažil. Přesto se neubráníl vlastnímu smutku – vzpomínal na rodiče a jeho nevinná dětská duše nemohla pochopit, proč zůstal sám. Pak si vzpomněl na ptáčka a uvědomil si, že zvíře je na tom ještě hůř než on. Myslel na jeho osud a neubráníl se slzám. Daneček ho svým hlasem vyrušil a zbavil tak kamaráda smutných myšlenek. Vůbec poprvé mu nevadilo, že ho někdo oslovil Bubu.

Dětský hrdina oplývá bahatou fantazií. Přes všechny těžkosti neztrácí humor a lidskost. Dovede naslouchat.

Hlavní část knihy je líčena s až nepřekonatelnou něhou, jež oba chlapce spojuje s ptačím mládětem. Krásné je, že malí kluci, kteří lumpačí, rádi se předvádí a dokazují, jak chytří dovedou být, mají ve svém srdci tolik pochopení a lásky. Ukazují, že také umějí plakat. A nestydí se za to. S radostí dávají, s pokorou přijímají.

Ve skutečných dětských domovech bývá vnitřní prožívání chovanců chudší, stejně tak i jejich řeč. Bubu s Danečkem tuto tezi vyvracejí. Jsou ovlivněni vnitřním řádem dětského domova. Ale mají také svůj vlastní jedinečný svět, v němž nic není nemožné.

V souvislosti s tímto literárním dílkem lze dětem připomenout známou dětskou říkanku Černoušek Bubu.

3.2.3 Monika Elšíková: Bubu vánoční příběh

Film České televize Vánoční příběh (premiéra 24. prosince 2007) byl věnován všem dětem, které nikoho nemají, s přáním, aby už brzy našly někoho, kdo je bude mít pořád rád. (strana 5) Adaptací filmového scénáře vznikl druhý příběh o černoškově Bubu, volně navazující na stejnojmennou knihu.

Bubu vánoční příběh je členěn na osm dílů, z nichž každý má ještě řadu drobných podkapitol.

Kapitola první je totožná s knížkou *Bubu*. Autorka ji oživuje všem, kdo ji četli. Ostatním, kteří se s postavou černošského chlapce setkávají poprvé, představuje klíčové okamžiky jeho života: odloučení od rodiny, příchod do domova, zrození přezdívky Bubu, přátelství s mírumilovným Danečkem i záchranu opuštěného ptačího mláděte.

Autorka navazuje záduřčivě, s notnou dávkou nostalgie. Bubu vypráví o rozbitém andělovi a zmizelém voříškovi Čertovi, odedávnm hlídači zámečku na Stránově (nápadné podobenství s osudy chovanců, umocnění smutku a beznaděje, ztráta bezpečí a ochrany). Prostřednictvím hlavního hrdiny nás autorka seznamuje se svěřenci domova s poetickým názvem Hájenka. Poznáváme vzpurnou Áju, Ivánka s malým Martínkem, sestry Vanilku s Dominikou. Je tu také Andrejco, drsně vypadající kluk s měkkým jádrem, které však na sobě nedává znát. Dále Janička s Pavlínkou, která nevidí, Yveta, Esmeralda i jejich bratr „rákosník“ Kevin, bled'ouunká Rozárka, zvaná Rozinka, tlustý Boris a hubený Kryštůfek, Vondrbába Vondráčková alias Tetovaná růže, co se nebojí ničeho na světě. A samozřejmě Daneček, jehož mladší bratr žije u babičky a on tím nesmírně trpí.

Pro všechny tyhle děti není cesta nazpátek. Do domova přišly z různých příčin, ale jedno mají společné – touží po lásce a bezpečí, touží s někým sdílet tajemství, chtějí se smát a radovat. Každý je úplně jiný a všichni spolu musí nějak vydržet.

Nejmilejší osobou je vychovatelka („vychoška“) Dora, ochránkyně všeho živého i neživého.

Nezapomněla, jaké to bylo, když byla dítě, takže má teď pochopení pro cizí děti, jejich bolístky, nechut' něco dělat a jen se tak povalovat v trávě. (strana 40)

Tlustá kuchařka Miluna nesnáší, když se někdo opozdí na její „dobré“ jídlo. Pan ředitel je zase posedlý myslivectvím. Zvláštní postavou je Dořin přítel Karel, právník, navenek flegmatik, ale uvnitř jemný a citlivý. I on má svůj bolestný příběh. Jeho dvě dcery žijí daleko od něho.

Domov má dvě patra, která obývá dvacet osm dětí, malých i velkých. Jedna vychovatelka připadá na asi osm dětí. Zatímco na jedno šťastné miminko připadá nejméně šest lidí. Překrásné slovní spojení dvě ruce na dvě ručičky mluví za vše.

Černoušek Bubu, tedy William Edwin Demeter (W.E.D.), „newyorský bezdomovec“, malý sebevědomý mužiček, tak trochu zvířátko, které stále utíká a nemá vychování, hrozně rád lže a miluje vymyšlení. Celé hodiny vypráví a fantazíruje, až se mu od pusy práší. V domově si připadá jako motýl nadobro uvězněný mezi okenními rámy. Protikladem k černošskému chlapci je anděl strážný s bílými křídly.

Matka o Williama nejví pražádný zájem, přesto pro něj zůstává tou nejkrásnější matkou na světě. Chlapec si ponechává své představy nejen o ní, ale i o otci. Každé násilné vytržení ze snu a následný střet s realitou jen zesilují zmatek v duši, jitiť dětskou beznadějí a bolest.

Tajné vzkazy mámě: „*Seš usměvavá a hodná* (vroucí přání a zároveň idealizace); *Dobře vaříš* (touha po teple domova, nalezení jistoty a bezpečí); *Hodně pi a jež a potom budeš zdravá* (projev upřímné dětské lásky); *Seš moc hodná máma přej si něco a za 1 hodinu se ti to splní* (Bubu by pro mámu udělal všechno na světě); *Až budeš stará tak se ti nebude dařit špatně* (myslí na máminu budoucnost, přeje jí jen to dobré)“ (strana 128)

Dořin přítel Karel je člověk mnoha tváří. Na jedné straně uhlažený právník, dokonale ovládající své chování a jednání, zdánlivě flegmatický až studený. Na straně druhé dospělý muž s duší malého chlapce, nesoucí tíhu ošklivého, nebezpečného světa. Vzpomíná na minulost a s ní spojené štěstí, ztělesněné v dcerkách Klárce a Róze.

Také Bubu s Danečkem mají své bolesti. Jsou ještě tak malí a tolik toho ztratili. Obrázky zničených představ o krásné rodině jsou víc než smutné.

Ptáček pípá v koruně stromu, Bubu se k němu natahuje, už už je téměř u něj, na poslední chvíli ale vždycky spadne o větev níž. Ptáček pípá, že až srdce bolí. Bubu mu ale nedokáže pomoci. Sen, či skutečnost? Kdo ví. (strana 152)

Po svém útěku Bubu vážně onemocněl. Měl vysoké horečky, blouznil. Dora se o něj starala jako o vlastního, zpívala mu, konejšila. Držela jej v náručí jako své vytoužené dítě, plakala a snila o rodinném štěstí.

Vánoční svátky jsou časem splněných přání, proto i děti ze zámečku odešly na chvíli domů. Jen Bubu seděl na velkém kufru pod schůdky a čekal na mámu. Karel zatím vybíral dárek pro dítě. Návrat zbídačeného Čertíka symbolizuje rčení *Naděje umírá poslední*.

Karel s Dorou přijímají černouška Bubu do rodiny, čímž se chlapci plní nejtajnější a největší přání. Zanedlouho přichází vytoužené miminko, vytvářející obraz dokonalého štěstí. Happyend jako z pohádky je k neuvěření. Podobné věci se ve skutečném životě stávají spíše zázrakem. Nicméně dobrý konec k literatuře pro děti patří. Stejně jako šťastné děti ke šťastným rodičům.

M. Elšíková představuje plejádu lidských charakterů. Její vhled do dětské duše je obdivuhodný. Píše s mimořádnou vnímavostí a citem, využívá básnických prvků (např. libreto od E. Krásnohorské). Příběh obohatila vzkazy z tvorby syna Sebastiána, který je rovněž autorem ilustrace na obálce.

Nalezneme zde poetismus, melancholii, humor, stejně jako temné stránky života v dětském domově (samota, ztráta bezpečí a jistoty, nedostatek citových podnětů, nepochopení, ponižování, šikana, rasismus, zapírání, schovávání se, útěky, závist i nenávisť, pocity cizosti, atd.). Vyjadřování chovanců odpovídá skutečnosti. Jejich řeč je výrazně chudší, občas hrubější.

Obě díla o černouškovi Bubu patří do pokladnice současné české literatury pro děti a mládež.

3.3 Handicapovaný dětský hrdina, vyrůstající v harmonickém prostředí

Slovo handicap (z angl.) znamená určité znevýhodnění, překážku, která danému jedinci brání účastnit se společenského života ve stejné míře jako ostatní. Postižení může být tělesného, psychického či sociálního rázu. Po roce 1989 se postoj veřejnosti k handicapovaným lidem výrazně proměnil. Dnes jsou tito jedinci podporováni, je zde snaha o maximální rozvoj osobnosti postiženého jedince a dosažení nejvyššího stupně socializace. Jsou potlačovány jakékoli formy diskriminace a na předním místě stojí zachování lidské důstojnosti. Propojenost světu zdravých a handicapovaných proniká i do řady novodobých literárních děl pro děti a mládež. Zmizela dřívější tabuizace, „objevila se díla s různým směřováním, funkční potencí i žánrovými příznaky od dívčího románu, autobiograficky laděných textů až k příběhové próze pro menší děti.“⁶⁰ Je jen dobře, že čtenářům tato oblast lidského života již není tajemstvím.

Tematické tabu, týkající se mentálního postižení, vyžaduje mimořádně citlivý přístup i zpracování.

---

⁶⁰ŠUBRTOVÁ, M. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 132.

Pozn.: Uvedená problematika má četné zastoupení v prózách s dívčí hrdinkou. Příkladem je román pro dospívající mládež *Blíženci* od Stanislava Rudolfa, kde ústřední postavu ztvárňuje patnáctiletá Milada, částečně ochrnutá po obrně. Dívka žije po smrti maminky sama s otcem. Ten si najde novou paní se dvěma dětmi a rodiny začínají žít společně. Vznikají nové vztahy, především mezi Miladou a stejně starým, sportovně nadaným Davidem. I v knize Jarmily Dědkové *Kamínek v botě* projde hrdinka řadou útrap a poté je jí nabídnuto úlevné řešení. Nejpravdivěji a nejupřímněji však působí autobiografický román Jarmily Mourkové *Darina*. Ochrnutá dívka si doslova vyvzdoruje studium na střední a následně i vysoké škole. Není ušetřena žádných problémů, školních či rodinných. Přesto se úspěšně probíjí světem, je cíleně vedena k aktivnímu postoji k životu. Prochází řadou bolestných situací, ale není ochuzena o setkání s hodnotnými lidmi. Přijímá svůj handicap a je schopna vést plnohodnotný a šťastný život. Tematika handicapu se objevuje i v tetralogii Evy Bernardinové *O Blance*, jde však o prózu spíše instruktážní, nikoli uměleckou. (ŠUBRTOVÁ, M. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 132-133.)

Rodina vždy byla a navždy zůstane tím nejdůležitějším v životě každého člověka. Kdo se narodí do spokojené rodiny, je předurčen ke šťastnému životu. Naplnění potřeby lásky, bezpečí a jistoty je jedním ze stěžejních předpokladů krásné budoucnosti. Největší váhu má vztah rodič-dítě. Dítě je nejtvárnějším a zároveň nejzranitelnějším členem rodiny, obrazem pozitivního či negativního působení dospělých. Zcela zdravé děti se mohou propadnout do hlubin a naopak, handicapovaní jedinci mohou žít šťastně, mají-li oporu v rodině. O handicapovaných dětských hrdinech, vyrůstajících v harmonickém prostředí, pojednává např. kniha Ivy Procházkové *Pět minut před večerí*, dílo Ivana Remundy *Bryčka pro biskupa* či *Domov pro Mart'any* spisovatelky Martiny Drijverové.

3.3.1 Ivan Remunda: Bryčka pro biskupa – Pápěrka, já a ti ostatní

Novela Ivana Remundy *Bryčka pro biskupa: Pápěrka, já a ti ostatní*, próza s řadou autobiografických rysů, spadá spíše do sféry neintencionální četby dětí a mládeže. S neobyčejnou plastičností a schopností ponořit se do světa mentálně handicapovaného chlapce a vnímat jeho očima okolní radosti i záludnosti, přivádí autor na scénu svých vyprávění několik dospělých i dětských rázovitých maloměstských postav a postaviček. Je zde zachycena atmosféra pohraničního maloměsta v době protektorátu, jak ji cítí a prožívá vypravěč Bohouš a jeho kamarád Lumír, přezdíváný Pápěrka.⁶¹

Knihla je rozčleněna na deset kapitol. Každé z nich předchází motto, jehož autorem je Zdeněk Přichystal. Závěrečné motto je dílem autorovým.

Doba, ve které se mé příběhy odehrály, byla krásná, zvláštní, tragická. (strana 112)

O hlavní postavě sám autor na začátku říká: „...se zahalenou duší byl na tom světě tak bezvýznamný, že jsem o něm napsal knížku...“ (strana 6)

Lumír Hvozdík a Bohouš – dva desetiletí chlapci, kteří od narození žijí vedle sebe, kamarádi, co si navzájem rozumí, hodný pán a vděčný pes.

„Lumír je můj kamarád. Od narození měl smůlu, protože se narodil trochu jiný než ostatní. Jeho zakrnělá dušička není schopna chápat věci snadno pochopitelné, jazyk ztroskotává na některých písmenkách. Jeho neduživé tělíčko mu vyneslo přezdívku „Pápěrka“, která se všeobecně ujala. I já mu tak říkám, ale není to z důvodu posměvačného, ale spíš kamarádkého. V přítomnosti jeho rodičů mu říkám Lumíre, Lumíku nebo Lumi. Jeho obličej je naopak krásně řezaný, má hezké oči, které však prozrazují, že se za nimi skrývá jiný svět.“ (strana 8)

---

⁶¹Miloslav Jurák, Medailon Ivana Remundy, s. 113.

Bohouš vypráví v ich-formě, jako každý kluk jeho věku má úžasnou představivost a smysl pro dobrodružství. Dokonale si užívá nádherný pocit vítězství a těžce nese jakoukoli porážku. Je odvážný a za Lumíka cítí obrovskou odpovědnost. V první kapitole bojují s příslušníky Hitler-jugendu (období protektorátu). Spolu s koněm Klárou utíkají před jejich zuřivými puškami. Pazour, Masáč, Kulíček a Stóžek jsou protipóly všeho dobrého a krásného, co se odehrává mezi Lumírem a Bohoušem.

Bohouš je dokonalým obrazem morálně čisté bytosti. Miluje své cvičené holuby a Pápěrkovi je na jeho nelehké cestě nejlepším ochráncem před vším a přede všemi. Vypravuje neobyčejně autenticky, často až příliš složitě vzhledem k jeho věku. Autorovo umění vyjádřit se řečí duševně zaostávajícího dítěte je excelentní. „*Co uděáme? Co uděláme s Kuličkem? Na kku má baavu. Modoó baavu. Kuliček svoje houby mauje. Na modoo. Mauje na modoo.*“ (strana 23) Ačkoli se jedná o literární dílo se závažnou tematikou, najdeme zde celou řadu úsměvných momentů. Hrdinové se neváhají vzbouřit tvrdému režimu druhé světové války. Střetávají se s ním všude – na procházkách venku, u sebe doma a dokonce i v kostele.

Osudy hlavních hrdinů se proplétají s osudem Tomáška Rába, jemuž se všeobecně říká Áb. Není přímo sděleno, jakým handicapem tato nešťastná bytůstka trpí, ale nápadné odlišnosti jsou zjevné na první pohled. Velmi silným protikladem je Tomášková láska k bezchybně vyhlížející Židovce Esterce Skorzené. Bohoušovy milosrdné lži dávají Tomáškově prožít jednu z mála krásných chvil před koncem.

Dalšími postavami jsou drsný funebrák Chřtán a neobratný smuteční řečník Kalous. Bezcitný Kulíček využívá tiché svátosti smutečního obřadu a prostřednictvím včelích žihadel se mstí Pápěrkovi. Ten se nevzdává a oplácí mu jeho nelidský čin sprchou facek. Zoufale prchající Kulíček se řítí do vykopaného hrobu.

Pápěrkova protikopáčovská árie přivede oba kluky do velikého nebezpečí. Dravec Kopáček drží svou kořist Lumíka a odvléká ji na místo hrůzy. Následuje sešvihání hadicí a otřesné obírání knoflíků. Bohouš s naprostou samozřejmostí vše absolvuje spolu s Pápěrkou. Jeho přátelství je nezměrné, role opatrovatele nezná hranic, vzájemná důvěra panuje v dobrém i zlém.

Kluci jsou ještě malí, jejich nevinnost je neustále narušována nelítostnou realitou tehdejší doby. Bohouš často nerozumí, co se kolem něho děje, prožívá strach. Na druhou stranu cítí obrovskou odpovědnost za Pápěrku a bezvýhradně střeží jeho tolik jiný svět. Nesmí a nechce ho opustit. Oba jsou svědky kruté nespravedlnosti, spáchané vůči Esterce, Davidovi a celé jejich rodině, přihlíží násilně rozevřené náruči paní Skorzené i oběšení pana Skorzeného. „Hitloši“ se s nikým nemazlí a neváhají ubližovat bezbranným.

Pápěrkova neohrabanost, jeho neustálé vracení se stejnou cestou i jakési potěšení, s jakým svému otci říká „fotr“ nebo „staré“, to vše činí knihu nenapodobitelnou a nepřekonatelnou. I v tak závažném příběhu se prostřednictvím Bohouše dovede autor zasnit. *„Napadá mě, jestli vůbec nějaké nebe existuje. Kdyby existovalo, musel bych tímto dalekohledem uvidět bránu, u které sedí Svatý Petr a andělíčky, kteří ho z rozmaru škádlivě tahají za dlouhé bílé vousy.“* (strana 79)

Nemilosrdní příslušníci SS, zlá předtucha, surově zmlácený a vyděšený Pápěrka, pocity bezmoci – to všechno nahání strach a úzkost. Poslední kapitola, nesoucí stejný název jako celá kniha, je plná beznaděje a smutku. „Pápi“ končí v ústavu pro choromyslné. „Hitloši“ se ho nadobro zbavují a uvrhují jeho duši do ještě větší temnoty. Bryčka s „Bohušem“ a Hvozdkovými se dává do pohybu. Řada tajemství zůstává skryta, čímž se zvyšuje čtenářův podíl na konstrukci výsledného obrazu postavy.

Pápěrka snil o tom, že se jednou stane biskupem, bude mít hodně peněz a jezdit ve velikém červeném autě (odtud název Bryčka pro biskupa). Přání se mu plní prostřednictvím Bohoušova snu. Tímto končí příběh plaché postavičky se zvláštním smutkem v očích. Příběh o opravdovém přátelství, které všechno a všechny překoná. Příběh o tom, jak snadno se dají zmanipulovat lidé a jak potom dovedou být zlí. Ještě dlouho budu mít před očima drobounkého Lumíka, těkajícího pohledem kolem sebe, jako by očekávajícího rány.

3.3.2 Martina Drijverová: Domov pro Mart'any

Román známé autorky Martiny Drijverové *Domov pro Mart'any*, oceněný mnoha prestižními literárními cenami, je příběhem dvou sourozenců, z nichž jeden není úplně stejný jako ostatní.

Svět není jen růžový a zdraví není samozřejmost, proto je třeba si ho vážit. Ovšem i miminka narozená s jakýmkoli handicapem potřebují lásku, velice náročnou lásku. Rodiče to stojí mnoho sebeobětování, sebezapření, často i nepochopení a zavržení ze strany okolí. Ale je třeba vytrvat. A radovat se z každého kroku vpřed, např. z toho, že se dítě samo obuje. Důležité je nemít příliš vysoké cíle a smířit se s osudem.

Toto vzácné prozaické dílo podává obraz milující rodiny a vybízí čtenáře k zaujetí emočních postojů. V *Domovu pro Mart'any* se dozvídáme, jaké je to žít s „dauňáčkem“, tedy jedincem postiženým Downovým syndromem. Mnohým čtenářům bude tato tematika do přečtení knihy neznámá a budou mít na své rodiče spoustu otázek. Časem se dozví, že ne každý „dauňáček“ má takové štěstí na rodinu. Vychovávat dítě s tímto typem handicapu není vůbec snadné a vyžaduje to mnoho sebezapření, trpělivosti a lásky. V reálném životě děti s Downovou chorobou často končí v ústavních zařízeních. Přesto, že dnes zdravotnictví a sociální péče značně pokročily, rodičovskou láskou nic nenahradí.

Martinova sestra Míša je nucena přijmout skutečnost a vyrovnat se s nepříjemnostmi, přicházejícími nejen ze strany nových spolužáků. Je postavena před těžký úkol- vypořádat se sama se sebou a vybojovat si místo na slunci. Dětský kolektiv jí situaci nijak neulehčuje. Musí čelit posměškům, hanlivému pokřikování, zvědavosti, lítosti, odporu i odsouzení – zejména po příhodě na školním hřišti, kdy se její spolužáci poprvé seznamují s Martínkem. Stín bratrova postižení dopadá na Míšu samotnou. Bojuje s ambivalencí svých nálad a pocitů ve vztahu k Martinovi, častý je sebekritický náhled. Někdy se za Martina stydí, ale jindy je doslova ohromena jeho jiným světem, v němž je vše čisté a nevinné a obyčejné věci se stávají neobyčejnými. Uvědomuje si, jak moc je pro jejího brášku důležitá láska a opora rodiny. Nebojí se přiznat sama sobě i světu, jak moc ho miluje. Pochopí, že kdo si neoblíbí Martínka, nemůže si říkat přítel.

Michala provází celou osou příběhu, funguje jako přímý dětský vypravěč v ich-formě. „Pohled dospělých zajišťuje Michalina reprodukce rozprav s rodiči.“⁶²

Dívčí hrdinka vypráví a uvažuje zároveň, podává úžasné realistickou charakteristiku dětí jejího věku, přemýšlí nad každodenními starostmi, antropomorfizuje plyšovou hračku, vyniká uměním popsat vše kolem sebe – ať živé, či neživé, a stejně jako její vrstevníci je vášnivou sběratelkou čehokoli. O bráškově ze začátku mluví jen v náznacích, čímž ve čtenářích probouzí momenty napětí a velkého očekávání.

„Mamince řekli, že má chlapečka s Downovou chorobou. Dostala jméno podle nějakého doktora, co tu nemoc objevil. Čte se to „daunova“ a děti, které tu nemoc mají, se už nikdy neuzdraví. Budou vždycky jiné než ostatní.“ (strana 23)

Po odhalení tajemství následuje podrobný popis příznaků Downova syndromu. Tatínek Martínka a jemu podobné děti přirovnává k obyvatelům z jiné planety (odtud název *Domov pro Marťany*).

Hrdinka příběhu se zabývá otázkou pravého přátelství. Zmocní se jí i pocit závidění vůči Luce, dívce, která je výborná ve škole, se spoustou krásných věcí a jistá sama sebou.

Dialogy mezi Míšou a jejím otcem vyznívají zcela přirozeně. Dcera se může svěřit s čímkoli – s problémy ve škole, otázkami ohledně budoucího povolání, přátelstvími i prvními láskami. Dojemná je především její touha pomáhat nemocným dětem a najít lék na Downovu chorobu (podobnost s dílem Ivony Březinové *Lentilka pro dědu Edu*).

S příjezdem Martínka analyzuje charakterické rysy bráškovy nemoci a také čtenářům představuje další členy rodiny Novotných – babičku, maminčinu sestru Mílu a její tři děti.

---

⁶²ŠUBRTOVÁ, M. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 137.

Občas pochybuje o jiných i sama o sobě, ale stejně tak se dovede štěstím rozzářit, když se jí povede upéct bábovka nebo ušít pytlíček na semínka. Chodí na kroužky řezbářství a keramiky a sbírá známky z celého světa. A Martina má ve svém srdci moc ráda – hraje mu loutkové divadlo, pracují společně na zahradě, dělají obrázky z listů a užijí si při tom spoustu legrace. K tomu mají báječné rodiče, co s nimi chodí pouštět draky, hrají na kytaru a zpívají a berou je na úžasné výlety. Chybí už jen opravdová kamarádka, již by nevadilo, že má Míša postiženého bratra. Nalézá ji ve spolužačce Janě, která se po několika dlouhých týdnech vrací z léčebny (prodělala zápal plic). To je ta kamarádka, o níž vyprávěla maminka. Ta, která Martínkovi říká „cvrčku“ a on se na ni usmívá jako sluníčko.

Nejdojímavější moment příběhu přichází ve chvíli, kdy krásné gesto učiní nejprve maminka tím, že svou uplakanou dcerku vezme do obchodního domu, aby ji potěšila nákupem pěkných věcí. Nato Michala koupí velkého nafukovacího kosmonauta pro Martínka. Pak vyslovuje své tajné přání – aby mohl jít šestiletý Martínek do školy (tedy zvláštní či pomocné) a aby z něj jednou byl třeba dobrý zahradník.

Čtenář cítí, jak moc Míša brášku miluje, autorka knihy probouzí emoce a schopnost vcítit se do druhého. Lidskost a sounáležitost se dostavuje i v podobě maminky Hubertové, s níž se Míša seznamuje při návštěvě nemocného Honzy. Poznáváme tak osobu, v níž se snoubí fyzická krása s krásou duševní. Její dárek pro Martínka – stará „kouzelná“ kreslicí tabulka, dojal maminku Novotnou natolik, že pozvala paní Hubertovou na návštěvu. Tím získala další vzácnou přítelkyni. Michala byla šťastná za maminku a „malovala“ si společnou budoucnost s Hubertem. Nezapomínala ani na Martínka a pomáhala mu s přípravami na blížící se prohlídku. Maminka byla upřímně dojatá.

Příběh končí Míšiným vyprávěním o jaru a líčením nádherně barevné zahrádky. Martínek byl na prohlídce a dopadl moc dobře. Ukázal, jak se umí obout, odrecitoval básničku, maloval a povídal. Takové pokroky udělal i díky Míše, za což ji maminka náležitě pochválila. A i když problémy nikdy úplně nevymizí, Novotní i jejich rodinní přátelé se mají dobře. Po celou dobu autorka mravně vychovává. Pomocí metafory Martínka s Marťánkem se čtenář učí, že být jiný neznamená být horší. Škoda, že mnoho lidí chápe jinakost jako handicap.

3.3.3 Iva Procházková: Pět minut před večeří

Půvabné vyprávění o nevidomé Babetě, jež se prostřednictvím citlivého přístupu rodičů učí nesobeckosti, statečnosti a umění přijmout svůj osud se vším všudy, ať je jakkoli krutý. Handicap se zmírňuje díky lásce a něze, které malé děvčátko obklopují.

Děj je snadno uchopitelný (čtenář ihned pochopí, o co jde; nic mu není nejasné či nesrozumitelné), text je zpracován dle zásad „terapie pohádkou“.

Nechybí přirovnání: *v zimě jsou dny krátké jako svezení na kolotoči; a vlasy měla jako trávu v babiččině zahradě*. Autorka ukazuje zázračnou sílu mateřské lásky. Vyprávění prostřednictvím rodinné historie je neobyčejně poutavé a tříbí fantazii. Malý čtenář si může představovat, jací byli jeho rodiče, když se seznámili. Napadá ho, co všechno se změní s příchodem miminka na svět, a uvědomuje si, jak důležité je pro rodiče zdraví jejich dětí. Zároveň poznává, že i handicapované děti mohou prožívat plnohodnotný život, vyrůstají-li v láskyplném prostředí.

Skrze dívčinu slepotu nahlížíme do zcela jiného světa, plného nádherných představ, snů a všeobjímající rodičovské lásky. Babeta vidí to, co jiní nevidí. Cítí vůni holičského krému, díky níž pozná maminku na míli daleko. Skrze krásu duše dokáže určit pravou krásu člověka. Citlivě vnímá jemné dotyky. Po svém se vyrovnává s nepříjemnými pocity – vosu vidí jako velké a nebezpečné zvíře; mraky jako obry, které přelstí a udolá hromosvod. Dokáže být klaunem, lvem, malou mořskou vílou či princeznou. Nikdy není smutná a nikdy nemá strach. Je oddanou a milující dcerou, umí naslouchat, ráda vypráví a směje se.

Zatímco maminka v kuchyni připravuje večeří, otec své dcerce vypráví a ona mu s velkou nedočkavostí skáče každou chvílí do řeči.

Dozvídáme se o mamčině těhotenství a o biologickém Babetině otci, který odjel do Brazílie a už se nikdy nevrátil. Realita je zde vykreslena velice věrohodně a pravdivě. Maminka je zdrcena a několik dní truchlí. Až teprve čtvrtý den otvírá dveře holičského krámků a také své srdce. Tímto začíná její společná cesta s Babetiným náhradním tatínkem, který děvčátko miloval ještě dříve, než se narodilo.

Na konci příběhu Babeta prohlédne. Zachovává si svůj fascinující svět a nalézá v něm další, naprosto novou dimenzi.

Knížka zaujme již na první stránce a lze říci, že by byla krásná i bez happyendu. Ten je pouze „třešničkou na dortu“ a odměnou pro Babetu, jež i přes svou slepotu oplývá vzácnými charakterovými vlastnostmi a dokáže být šťastná jako málokdo. Soudím, že čtenáři všech věkových kategorií se budou ke knize rádi vracet.

Literární kritici René Ditmar a Martin Reissner shodně ocenili výjimečnost této prózy (*Zlatý máj* 1996/4, *Ladění* 1996/4). Vyzdvihli „navození přirozeného dialogu mezi šestiletou Babetkou a tatínkem, neokázalost a nesentimentálnost v líčení harmonického domova.“ Souhlasím. Vyprávění je poetické, líbivé, ovšem zachovává si svou jedinečnost, nepůsobí kýčovitě. Další výborná recenze, pocházející z pera Svatavy Urbanové, vyšla v časopise *Tvořivá dramatika* (r. 1997). Autorka hodnotí veskrze kladně. Vyzdvihuje přístupnost textu nejmenším čtenářům, kteří jej mohou číst zcela sami, s porozuměním jim vlastním. Příběh lze zdramatizovat jako dialog. Dospělí ocení umění „hodně vyjevit na malé ploše“. „V prostém příběhu je vypověděno to nejpodstatnější o lidských vztazích, o příchodu na svět a povědomí o existenci vnějšího světa a jeho vnímání třeba ve fantazii. Je vyjeveno mnohé o vzájemných vztazích, pocitech lásky, štěstí, bolesti, vnitřního jasu, které mohou prostupovat k druhému člověku.“⁶³ S fantazií pracuje autorka bravurně, dovede se ponořit do mysli malého děvčátka a ve výsledném obraze působí, jako by jí sama byla. Příběh je prostý, ale vypovídá mnohé. Významnou roli tu hraje povídání. O tom, co je člověku známe a jasné, přesto chce být znovu vyslovováno a slyšeno. Holčička je učarována svým životním příběhem, vychutnává kouzlo chvil před společnou večeří, okamžiky souznění, klidu, naplnění. „Jestliže autorka odvíjí vyprávění před večeří, a nikoliv po večeří, prodlužuje očekávání něčeho příjemného, násobí chvíle dobrovolného vnitřního rodinného kontaktu.“⁶⁴

---

⁶³URBANOVÁ, S. Pět minut před večeří. *Tvořivá dramatika*, 1997, roč. VIII, č. 1, s. 31.

⁶⁴Tamtéž, s. 32.

Otec s dcerou vychutnávají kouzlo společného čekání. Sjednocujícím pólem je společně milovaná maminka. Kniha je mistrně zpracována z hlediska času i prostoru. Čtenář se ocitá v několika časových dimenzích. Nejkrásnější je představa o budoucnosti, která se v závěru příběhu naplňuje. Babetčiny oči prohlédnou a z času budoucího se stává přítomný. Mění se celý svět a dosavadní život rodiny, samozřejmě k lepšímu. Vzájemná láska a sounáležitost zůstávají, nyní obohacené o nové vjemy a zážitky.

„Vidět neznamena prohlédnout a už vůbec ne poznat pravý stav. Dar zraku a dar vidění nejsou totožné.“⁶⁵ Vidět musíme především srdcem. Proto také tatínek s maminkou zůstali stejní. Babetčin pohled na ně se nezměnil. Stále je vnímala pomocí své lásky a milujícího srdce. A ta láska dostala na konci příběhu pravou tvář.

---

⁶⁵URBANOVÁ, S. Pět minut před večeří. *Tvořivá dramatika*, 1997, roč. VIII, č. 1, s. 32.

3.4 Handicapovaný dospělý hrdina, viděný očima dítěte

3.4.1 Ivona Březinová: Lentilka pro dědu Edu

Kniha Ivony Březinové *Lentilka pro dědu Edu*, která získala několik prestižních literárních cen, nenásilně a citlivě zachycuje problematiku stárnutí a s ním spojené Alzheimerovy choroby. Autorka upozorňuje na nebezpečí zanedbání příznaků (tápání, zapomínání) a stanovení pozdní diagnózy.⁶⁶

V české literatuře pro děti a mládež jde o první dílo, zabývající se tímto typem nemoci. S nápadem přišel autorčin bývalý spolužák, zakladatel ústeckého Senior-centra. Přál si, „aby už ti malí věděli, co tahle nemoc znamená, a hlavně aby se nebáli mít své dědečky a babičky dál rádi.“⁶⁷ Takto vzniklo poutavé vyprávění o malém Honzíkovi a jeho pradědečkovi Edovi.

Choroba se dotýká celé rodiny: Honzík (který s dědou tráví nejvíce času), jeho rodičů i dědy Arnošta, Edova syna (narušení harmonického soužití několika generací). Dílo nepoučuje, informace o chorobě přirozeně vyplývají z vyprávění, malý čtenář snadno pochopí, o co jde. Je jemně naznačeno, jak s takto nemocnými lidmi jednat.

Na začátku příběhu se čtenáři seznamují s pradědou Edou Koudelkou, jemuž všichni říkají dědo. Domů ho přivádějí městští strážníci. Kvůli příznakům Alzheimerovy choroby – porucha paměti, bloudění na známých místech, netrefil sám domů. Teprve pětiletý Honzík vnímá podobnost s vlastním chováním (i on občas dělá rodině ostudu). S naivitou a roztomilou bezelstností zjišťuje, čím dědeček trpí. Nejprve pocítuje lítost a strach (aby dědu něco nebolelo), pak zlost (třeba po příhodě, kdy ho děda zapomněl v obchodě), ale nejvíc legraci (např. když ho děda oslovuje Azore-podle psa, kterého měl).

Honzík se po dědovi Edovi opičí a v každé nesmyslné činnosti nalézá zábavu. Obuje si tedy na každou nohu jinou botu, při nakupování plní košík rohlíky až po okraj, jí polévku vidličkou.

---

⁶⁶MUDr. Petr Žižkovský, předmluva, str. 7.

⁶⁷MUDr. Petr Žižkovský, text na obálce knihy.

Alzheimerova choroba, zpočátku mylně chápána jako skleróza, se zhoršuje. Děda Eda velice rychle zapomíná, nepoznává známé lidi. „Acamr“ (jak říká Alzheimerovi Honzík) je v pokročilém stadiu a nedá se léčit.

Děda se chystá v létě bruslit, zamkne se na záchodě a nemůže ven, používá rozpálenou žehličku jako těžítka na noviny, poničí tatínkovu filatelistickou sbírku, prodává vajíčka, aby získal peníze na jídlo, plete oblékání, několikrát se ptá na stejnou věc, v zoo si nasouká do úst celou housku, ale zapomene polykat.

S přibývajícím starostmi přibývala opatření. Doma byly zamčené dveře a klíče uklizené, aby děda s Honzíkem nedělali žádnou ostudu.

Vážnost situace je zřejmá, ale zmírňuje se humornými situacemi, dobrodružstvím, které děda s Honzíkem prožívají, obdivuhodným vztahem starého pána a malého vnoučka, kteří jsou opravdovými kamarády. Chlapec s vývojem situace vyzrává, přebírá odpovědnost za dědovo zdraví a těší se, jak mu bude pomáhat. Je přesvědčený, že dědu všechno znovu naučí, až bude chodit do školy a bude to umět. Upřímně věří, že ho zachrání.

Po situaci, kdy děda Eda snědl tolik léků, že mu museli pumpovat žaludek, přišel Honzík na báječný nápad. Vymyslel pro dědu léky “jako”, barevné lentilky. Kdykoli chtěl děda Eda lék, dal mu Honzík zapít lentilku. Schovával mu je do poslední.

Aby si rodina trochu ulevila, posílala dopoledne dědu do stacionáře a Honzíka do školky. Oba byli spokojení. Děda si ve stacionáři našel kamaráda, s nímž se každý den seznamoval. Přesto, že někdy nepoznával ani vlastní rodinu a sám sebe, pořád ho měli rádi a bojovali za něho. Honzík by ho nevyměnil za nic na světě. Byl to jeho děda Eda, byl na něj hrdý a miloval ho. Toužil se stát slavným hledačem léků na Alzheimerovu chorobu. „*A když budeme hledat všichni, tak tu správnou lentilku pro dědu Edu nakonec najdeme.*” (strana 81) Konec je otevřený, ale má optimistické vyznění, jemuž malí čtenáři věří.

Nejkrásnější na celém příběhu je právě Honzíkův pohled na dědovu chorobu. Zprvu se malý rozumbrada seznamuje s pojmy skleróza (sklalóza) a Alzheimer (Acamr). Postupně si zvyká na novou situaci a prožívá s dědou opravdová dobrodružství. Nakonec je svědkem těžkého stadia demence a přemýšlí, jak milovanému člověku pomoci. Když ho děda Eda nepoznává, je nešťastný. Přes svůj smutek se rychle přenesse, aby mohl dědovi povědět, kdo je a jak moc jej mám rád. Prarodič je nedílnou součástí Honzíkova dětského světa. Je nemocný, ale umí si hrát, umí se smát – to každý dospělý neumí.

3.5 Příběhová próza s více dětskými hrdiny

Příběhy, v nichž vystupuje více ústředních hrdinů. Autor je bere jako rovnocenné. Není zde jen jedna hlavní postava, kolem níž se soustřeďuje většina spisovatelova zájmu. Můžeme sledovat přátelství mezi dívkou a chlapcem, mezi dvěma chlapci či dvěma dívkami. Zprvu se může jednat o nevraživost (např. v knize M. Drijverové *Sisa Kyselá*), která postupem času a vlivem všemožných zvrátů přerůstá v opravdové přátelství. Hlavní úlohu může mít i celá parta dětí, jako je tomu v knize Zbyňka Malinského *Je náš šest, jeden štěká* (oceněno Zlatou stuhou). Tři výše jmenované knihy rovněž spojuje nepohádkovost, svět bez zázraků a magična. Prostředí je dětskému čtenáři blízké a známé, stejně tak situace, v nichž se hrdinové nacházejí.

3.5.1 Zbyněk Malinský: Je nás šest, jeden štěká

Čtivý příběh, v němž hlavní roli hraje parta dětí, školáků a předškoláků. Jedná se převážně o chlapecké hrdiny, jejichž kolektiv posiluje pětiletá Terezka. Kniha má tedy několik hlavních hrdinů. Ti všichni se ujímají nalezeného zbídačeného boxera a společně pátrají po původci krutého činu. Autor se věnuje (bohužel) stále aktuálnímu tématu týrání zvířat. Píše o obětavosti, věrné psí lásce, boji za spravedlnost.

Členy party jsou čtyři malí nezbedníci: Jirka Picek, přezdíváný Glóbus (podle veliké a kulaté hlavy); dvojčata Olda a Honza, zrzouni a odvážní sportovci; předškolák a skvělý plivač Franta a pak také Jirkova usměvavá sestra Terezka, dědečkem něžně oslovovaná Rézinka. Akceptování příslušnice něžného pohlaví v chlapecké partě je netradiční, ale jak píše sám autor: *V každém z chlapů je smysl pro krásu a něhu, i když si to ani sobě nechce přiznat.* (strana 6) Terezka je něžným protipólem všech klučích lumpáren a občas ne příliš vybraných slov.

Hrdinové se ujímají a zároveň zachraňují boxera, kterého krutý majitel přivázal ke kolejím, aby ho přešel vlak. Autor operuje s pojmem „lidská nelidskost“. Nelidskost je nelidská, nemůže být tedy lidská. Zároveň je výsledkem činů lidí, tedy záležitostí lidskou. Jen lidé mohou být nelidští. Svou krutost si uvědomují a přesto ji páchají. Ví, že jsou nelidští, ale své jednání nezmění. Vše ostatní v životě plyne stále stejně – ptáci zpívají, slunce vychází a zapadá, řeka plyne. Jako kdyby se nic zlého nedělo. V těchto skutečnostech je možná bezmoc, beznaděj a nepochopení, možná také jediná útěcha a záchrana.

Děti nechaly boxera ošetřit u zvěrolékaře a následně mu našly útočiště u Terezčina dědečka, bývalého železničáře. Nikoho z nich ani na vteřinu nenapadlo dát psa do útulku. V postavě dědečka poznáváme starého pána s dobrým srdcem a smyslem pro humor. Jsme svědky krásného vztahu vnučka-prarodič a nostalgického vztahu stárnoucí muž-oddaný psí přítel. Pes, který možná poprvé v životě poznal pocit bezpečí, jistoty a klidu, dostal jméno Fešák. *„Připomínáš mně našeho přednostu stanice. Vypadal taky jako vagon po srážce.“* (strana 13)

Děti Fešáka venčily, drbaly, přívětivě na něj mluvily. Glóbus, jakožto nejstarší a nejzkušenější, začal plánovat pomstu „kruřasovi“. Franta brzy vypátral, že Fešák je vlastně Tyburcův Ferda. Neustále jej tížily myšlenky o příčinách pachatelova jednání. Prostřednictvím Frantovy osoby autor mistrně spojuje všechny dimenze času – přítomnost, minulost i budoucnost. Postupně se čtenář dozvídá o smrti Frantových rodičů a o sestře Andule, která se ujala důsledné, avšak láskyplné výchovy malého chlapce. Nyní se mezi ní a ornitologem Kvasničkou rodí nový vztah, díky němuž opětovně ožívají Frantovy pocity nejistoty a ztráty bezpečí. Klade si otázku, co bude dál. Jeho křehká dětská duše je nesmírně zranitelná.

Pes Fešák se stal součástí party. Miloval všechny kolem sebe. Každý byl pro něho výjimečným, jedinečným a nenahraditelným, představoval něco neopakovatelného. Ze slov i činů vyřazovala upřímnost a vzájemná sounáležitost, důležité atributy na cestě za spravedlností. Proti Tyburcovi bojovaly děti po svém (pomocí sirky do zvonku, neustálými telefonáty s nahrávkou zuřivého štěkotu a promlouvání do svědomí). Na závěr popsaly doslova celé město zprávami o Tyburcově ohavném činu. Pachatel dlouho neotálel a odstěhoval se. Ve skutečném světě by celá věc dopadla zcela odlišně. Pes by v lepším případě skončil v útulku a pachatel ve vězení. V horším by boxer nepřežil a „syčák“ zůstal nepotrestaný. Způsob zbavení se zvířete, popisovaný v knize, je příliš krutý. A trest příliš mírný.

Na znamení dobrého konce všichni (včetně Fešáka) věnovali něco do Terežčina památníků, který dostala k narozeninám. Všechno krásné zpečetila svatba Anduly s Božetěchem. Pan farář dovolil božímu tvorovi zůstat v kostele. Pes, který vyhrál, pes, který měl tolik páníčků, pes, který byl všech, kdo ho měli rádi.

Vyskytuje se řada protikladů: dědečkova láska k vlakům x Fešákův strach, bolest, nepochopení krutosti, zoufalství, nepřátelství, nedůvěra; nezdravý způsob života na salámu x zeleninka z vlastní zahrádky, vločky a mléko; Glóbus v otahaném pruhovaném tričku x Terežka v líbezných šatečkách; úcta k malé holčičí kamarádce x lumpačení a rošťárny.

Spisovatel je poeta: „krásné časy točeného salámu“, „olomoucké syrečky podávané pod širým nebem“, Terežka coby zachránkyně sedmikrásek, oběd jako „psí báseň se šťavnatými rýmy“.

Zajímavý je i rozhovor mezi Terezkou a její maminkou o Pánubohu. O tom, že ne všechny účty se dají splatit penězi. Různí lidé, různé úhly pohledu (např. na Fešákův vzhled): na jednu stranu šereda, který vypadá, jako když narazí čumákem do zdi x *krásnej zaplátovanej pejsek* (strana 41)

Množství humorných situací – ornitolog se srandovním jménem Božetěch Kvasnička, dědečkův motocykl Rézinka, jemuž založil vkladní knížku (stejně jako své vnučce), dědečkova pořádkumilovná sestra Petronila je komickou postavou sama o sobě. Husa se nikdy neopálí. A Terezka je opálená, z čehož vyplývá, že rozhodně nemůže být husa.

Z příběhu lze vyčíst známá ponaučení: *Štěstí odvážným přeje; Boží mlýny melou pomalu, ale jistě; Všechno zlo bude jednou potrestáno; Zločiny proti lidskosti zasluhují opovržení; Člověka šlechtí především duše.*

3.5.2 Martina Drijverová: Síska Kyselá

Humorné vyprávění o dvou žácích druhé třídy, s autentickými obrázky z dílny Adolfa Borna. Předlohou mohl být skutečný příběh dvou reálných dětí, v hlavních hrdinech by se určitě leckdo našel. Díky odbourání zázraků a nadpřirozena je vztah mezi dětským recipientem a hrdiny bližší. Čtenáři jsou předkládané situace (např. komplikované přátelství, problémy ve škole, nepochopení s rodiči) dobře známy.

Příběh má jednoduchou zápletku: nepřátelství mezi hlavními postavami, Jeníkem Plackou a Sylvou (Sísou) Kyselou. Sylva je vždy vzorná a poslušná, upraveného vzhledu (brýle na špičce nosu, decentní účes). Jeník se chová jako typický kluk jeho věku – sní a fantazíruje (např. vize o opuštěném ostrově), miluje dobrodružství a legraci. Ovšem legraci na vlastní účet nese velmi těžko: „*Placka – Placka – kolem letí facka...*“ (strana 5) Je odvážný, nápaditý, vychutnávající vítězství.

Nemůže vystát, že mu celý život diktuje a řídí „nějaká Kyselá“. Bydlí ve stejném městě, stejné ulici i stejném domě. A jejich maminky jsou velké kamarádky. Přestože je Jeník nejmenší ze třídy, musí se Kyselé zastávat a dokonce se za ni i prát. Nechce vypadat jako „bábovka“. Navíc odmalička čelí neustálému srovnávání s ní, za což ji přirozeně nenávidí. Má proti Kyselé jedinou zbraň – slovo „Síska“, jenž ji vždy spolehlivě zastaví a „děsně rozpálí“. „Schválnařka“, „šprtka“, bulí, když s ní Jeník nemluví. A když mluví, chová se hrozně.

Největší malér nastává ve chvíli, kdy Jeník, domnívající se, že má co dočinění s brýlemi Kyselé, je nasadí vycpané sově pálené. Jenomže to byly brýle paní učitelky. Následuje poznámka Zesměšnil učitelku!, řada trestů a škodolibých posměšků.

Jeník začne spřádat plán msty. Past na slony, Kyselá-Robinsonka či strašidlo-prostěradlo selhaly.

Všechny plány končí ve chvíli, kdy Kyselá může jít žalovat. Je tedy třeba vymyslet něco, co je hrozné, ale ne zakázané, něco, co bude Kyselou moc mrzet, ale Jeník za to nebude potrestán. Je vůbec taková pomsta možná? (strana 42)

Placka celé dva měsíce dřel, aby dostal na vysvědčení samé jedničky. Povedlo se. Kyselá ztratila pozici jediné nejlepší žákyně ve třídě. Navíc Jeník dostal za odměnu vytouženou myš Josefa, dokonalou zbraň na Kyselou. Zvíře ji přivádělo k dokonalému zoufalství. Pan Placka bystře poznamenal, že takto se vychované slečny nechovají.

Závěr knihy je překvapivý, naplňuje rčení *Kamaráda poznáš v nouzi* nebo podobné *Pravého přítele poznáš, až když se pod tebou prolomí led*. Po hrdinském Sylvině činu, kdy zachránila myš Josefa před koly aut, se i z největších nepřátel, Jeníka a Sisy, stávají přátelé. V očekávaném happyendu Placka junior zapomíná na všechna příkoří. Oba vítězí tím nejlepším možným způsobem – překonáním vzájemné nevráživosti a nalezením cesty jeden k druhému.

Po relativně dlouhých čtrnácti letech autorka vyprávění oživila a v r. 2002 vydala pokračování s již známými hrdiny (*Sísa Kyselá a ušmudlaný rytíř*).

3.5.3 Martina Drijverová: Síska Kyselá a ušmudlaný rytíř

Volné pokračování knížky *Síska Kyselá*, vypravující o dalších dobrodružstvích Sylvy a Jeníka Placky, kteří se zpočátku neměli rádi. Nyní jsou o rok starší (žáci 3. třídy) a do jejich přátelského vztahu se připeletou dva noví spolužáci.

Jmenovat se Jenda Placka a být ze třídy nejmenší, to je malér. A mít k tomu ještě Kyselou je taky malér, myslel si Jeník před rokem. (strana 9)

Odmalička vyrůstal v Sylvině stínu a čelil neustálému srovnávání s ní, což přirozeně jitřilo nenávist v jeho srdci. Zářila vedle něho jako bezchybné dítě, příklad hodný následování. Silný protiklad: roztomilá panenka a kluk rošťák. Když byl Jeník malý, komolil jméno té protivné holky a říkal jí Síska, což ji samozřejmě neuvěřitelně štvalo. Chtěl ji vysadit na pustém ostrově, shodit do sloní jámy, vystrašit prostěradlem, atd. Nakonec se jí pomstil pro ni neodpuštělným způsobem: díky usilovnému učení dostal samé jedničky na vysvědčení. A Kyselá už v tom nebyla sama. Přesto si Ti dva, jejichž maminky jsou odedávna kamarádky, nakonec spřátelili – díky myšákovi Josefovi, jemuž Sylva zachránila život, i když se ho neuvěřitelně štítla. Obětovat se pro druhého a překonat sebe sama dokáže jen pravý přítel, kterým se Sylva Jendovi stala. Vše se proměnilo téměř jako v pohádce.

Plackovi a Kyselých letěli společně k moři a nyní byl vzorem Jeník: uměl krásně plavat, ničeho se nebál, nekňoural. Na závěr dostal od Sylvy pusy, která vůbec nebyla kyselá. Ovšem do slibně se vyvíjejícího vztahu se připelete nový spolužák Petr Křišťál, jenž září nejen svým příjmením, ale i vším ostatním – má bohaté rodiče, hraje na housle, maluje, má nádherný pokoj se vším, co si kluk v jeho věku přeje. Objevují se první náznaky žárlivosti z Jendovy strany. Nastává boj o dívčinu přízeň. Jeník se horší ve škole a přemýšlí o tom, jaké to je být nejlepší.

Po Mikuláši přišel do třídy další nový kluk, „herec“ Honza Paleček. Byl sice menší než Jeník, ale s jeho příchodem se celá situace ještě víc zkomplikovala. Dělal báječnou legraci a všechny holky si ho okamžitě zamilovaly, včetně Sylvy. Na vánočním karnevalu se krásný princ Paleček a ušmudlaný rytíř (od čokolády) Placka utkají o princeznu Sylvu. A podala ruku Palečkovi. Už nebyla hezká. Už nebyla milá.

Aspoň tak to Jeníkovi připadalo. Zase se změnila. Byla zase Síska Kyselá. Z Jeníka a Petra, dvou poražených, se stali přátelé. Kyselou už nepotřebovali.

Bylo by zajímavé zjistit, jak příběh vnímají malí čtenáři, ale já osobně jsem takový konec nečekala. Docela mě zklamal. Věřila jsem, že hrdinka pochopí, že Jeník ji má ze všech kluků nejradši a dá mu přednost. Zvláště když se po takové době stali přáteli a společně prožili mnoho pěkného. Ukazuje se, že Sylva je vskutku malá holka, přelétavá, velice snadno a rychle se nechá okouzlit a zapomíná na to, co bylo dřív. Ne vždy je dobré, pokusí-li se autor oživit příběh. Z protivné Sísy, z níž se v prvním vyprávění stala báječná Sylva, se v pokračování stává opět Síska. Posoudím-li knížky, které jsem od spisovatelky Drijverové četla, tato mě zaujala nejméně. Nedá se porovnávat např. s *Domovem pro Martány*. Nejvíc oceňuji vylíčení pěkného vztahu mezi Jeníkem a jeho maminkou, autentické vyjádření pocitů dětí mladšího školního věku i humorné situace v rámci školní třídy.

3.6 Příběhová próza s dětským hrdinou a pohádkovými motivy

Sem řadíme díla, v nichž nevšední převládá nad obyčejným, fiktivní nad faktickým, s prvky kouzelnosti a magičnosti, poetičnosti, romantičnosti a především pohádkovosti. Referenční hrdina vstupuje do jiného světa (např. pohádkový les), či se ocitá ve světě vlastní fantazie. Autor popisuje střet reálného hrdiny se světem nadpřirozena. Někdy se sama hlavní postava ocitá v roli vypravěče. Příběhy mají symbolický význam (často morální).

Do oblasti současné společenské prózy s dětským hrdinou a pohádkovými motivy zařazují díla *Kuky se vrací* (J. Svěrák), *Středa nám chutná* a *Hlavní výhra* (obojí I. Procházková). Dvě posledně jmenované knihy lze začlenit také do oblasti fenomén outsiderství v próze pro děti a mládež. *Středa nám chutná* vypovídá o dětech z dětského domova, jejichž osamění a smutné životní úděly je samy o sobě staví do pozic vyděděnců a zatracenců. Díky prvkům kouzelnosti a množství zázraků vše překonávají a stávají se šťastnými. Proto toto dílo náleží spíše do oblasti společenské prózy s pohádkovými motivy. Stejně jako povídkový soubor *Hlavní výhra*. I zde jsou hrdiny děti s určitými problémy a traumaty, která překonávají prostřednictvím zázraků a splněných přání.

Fenomén dnešní doby *Kuky se vrací* má značné množství pohádkových a magických prvků. Reálná je pouze rodina šestiletého Ondry, chlapce, bez jehož fantazie by se příběh o malém medvídkovi vůbec nezrodil. V symbióze s plyšovou hračkou je tedy hlavní postavou jednoho z nejnovějších děl literatury pro děti a mládež, svým způsobem náležejícího do oblasti společenské prózy. Je vysoce nadčasový a z pohledu literární kritiky různorodě hodnocený.

3.6.1 Iva Procházková: Hlavní výhra

Svět lidí se pojí se světem zázraků. Z celé knihy vyzařuje půvabnost, která je Ivě Procházkové vlastní. Jako vždy se autorka snaží co nejvíce přiblížit dětskému světu snů a fantazie. Splývá s osudy svých hrdinů, dopřává jim radost z vítězství. Každý příběh má svůj happyend. Nechybí moudrá ponaučení, poetičnost a humor. Jednotlivé kapitoly nefungují izolovaně, životy hlavních postav jsou propojené. Děti pocházejí z jednoho města a jedné čtvrti, navštěvují stejnou školu.

Nápadná podobnost s Andersenovou *Sněhovou královnou* – d'ábelské zrcadlo, jehož střepy se rozletěly po světě a způsobily zlo. U *Hlavní výhry* je tomu přesně naopak. Kam dopadnou čarovná zrnka pouštního písku, tam vše vzkvétá.

Ať jsou pohádková kouzla jakkoli mocná, největším zázrakem stále zůstává добрota lidského srdce, přátelství a láska. O čemž se přesvědčí např. Kašpar s Eliškou.

„Kniha by rozhodně neměla uniknout učitelům dramatické výchovy a vedoucím dětských divadelních a recitačních souborů.“⁶⁸ Těmito slovy začíná Provazníkova recenze v časopise *Tvořivá dramatika* (roč. 10, č. 1) I když všechny povídky končí happyendem, nepředkládají snadná a přímočará řešení. Literární kritik vyzdvihuje aktuálnost témat, vzhled do duší skutečných současných dětí, jejich problémů a starostí. Autorka svět dětí nikterak neidealizuje, neopomíná pocity osamění a vydědění. Na malé ploše dovede se vším všudy popsat problém, který hrdinu dané povídky trápí. Postavy jsou charakterizovány především akcí, tj. nepřímo. Vynikající je závěrečná povídka *Ahoj, Ervíne!* Celou ji vypravuje malý Kašpar, který má kdejakou dysfunkci a k tomu se pere s koktavostí, svým největším problémem. Příběhy jsou sice z dnešního světa, nicméně vždy ozvláštněny nějakým zázrakem.

---

⁶⁸PROVAZNÍK, J. Další výhra Ivy Procházkové. *Tvořivá dramatika*, 1999, roč. X, č. 1, s. 42.

Celé vyprávění je uvedeno snovým minipříběhem o kouzelníkovi, stříbrném županu a zázračných zrnkách pouštního písku. Všechny děti spí a sní zvláštní sen. Vítr bere mocnému kouzelníkovi stříbrný župan a uhání s ním pryč. Zázračná zrnka pouštního písku, sypající se na zem, jsou předzvěstí zázraků.

Konec kouzelné svíčky aneb „Sdílená radost je dvojnásobná radost!“
Hrdina prvního příběhu Lukáš si vzal slova o sdílené radosti k srdci a cestou ze školy věnoval celou svoji svačinu jednomu žebrákovi. Ten jeho dobrý skutek odměnil podivuhodně vyhlížející svíčkou. Chlapec měl o její kouzelné moci značné pochyby, ale nakonec díky ní přičaroval tatínkovi místo druhého houslisty v symfonickém orchestru. Lukášův táta byl vynikající houslista. *Pokaždé, když hrál, měnil se jejich byt v pohádkový zámek plný obrazů. Veselých i smutných.* (strana 112)

I o to málo, co člověk má, stojí za to se podělit.

Eliščiny bláznivé lžičky aneb I paní učitelka ví, že zázraky se dějí
Obyčejná dívka zažívá neobyčejné díky zcela tak běžné a bezvýznamné věci jakou je kovová lžička. Eliška s ní dokáže hýbat, pohupovat, popojíždět, otáčet, atd. Cestující kus nádobí zajišťuje své majitelce pozornost všech spolužáků a pozici nejoblíbenější žákyně ve třídě. Jen jí poslouchá a jen jí předvádí své krkolomné kousky jako cvičená opice v cirkuse. A nejen lžičku, i další předměty dovede Eliška roztančit – talíře, tužky, pravítka, kamínky, dokonce i křídlo. Čarování nadobro končí ve chvíli, kdy Eliška nalézá úžasného kamaráda Kašpara. Kluk si ji oblíbil pro ni samotnou, její vtip a nápaditost. K tomu, aby si získala jeho srdce, žádná kouzla nepotřebovala.

Na lžičku utopenou na dně oceánu si ani kapitán ani nikdo z cestujících nevzpomněl. Zůstala ležet v hlubinách zapomnění jako tolik jiných nepotřebných věcí. (strana 26)

Hlavní výhra aneb Jak šmoula vyrostl Marek, mající komplex ze svého malého vzrůstu, se stal šťastným majitelem losu 682 a vyhrál velkého bílého koně, obdařeného uměním řeči. Kouzelný kůň si přál, aby o něj pečoval pouze Marek, což mu sděloval prostřednictvím snů. Odnaučil ho kousat si nehty, naučil ho odvaze, probudil v něm rozhodnost a sílu. Chlapec se vysoko v sedle dmul pýchou. Už nebyl nejmenší ze třídy a dokonce se postavil škodolibému panu učiteli. Za to všechno mohly rady kouzelného mluvícího koně.

Ataláva znamená tajemství Rým ke slovu tráva, tajemné růžové slovo napsané na chodníku, záchrana před stěhováním do neznáma – to všechno byla ATALÁVA. Dita byla přesvědčená o její čarovné moci. A přesvědčení bylo oprávněné. ATALÁVA ji přivedla k nálezu zápisníku pana Vencla a také k jeho vynikajícímu broskvovému dortu. *„Koukej strčit dort do lednice, dědku! napsal vedle pondělka. „Je to správně? Nebo se píše dětku?“ zeptal se nejistě. Dita se podrbala na hlavě. „Radši napište troubo,“ poradila. „Tam se určitě píše b!“* (strana 56) Ale hlavně ji přivedla k novému bydlení, které jí a její mamince starý hodný pán Vencl zprostředkoval. Pak nápis navždy zmizel, už ho nebylo třeba.

Ahoj, Ervíne Zrzavý Kašpar je posledním dítětem z města, s nímž čtenář spluprožívá radosti i starosti všedního dne. Ervín je jeho starší bratr a pracuje jako učitel v Brazílii. Kašpar mu nahrává audiokazetu, kde se mu svěřuje s průšvihy a se svým největším problémem – koktavostí. Navštěvuje zvláštní školu, ale kamarády má. Například Lukáše, který mu poradil dobrou věc: *„Když mě někdo naštvě, mám si představit, jako že mu zrovna spadly kalhoty. Jako že přede mnou stojí s nahým zadkem. Na ulici nebo tak. Je to děsně srandovní, ale nedá se to dělat při vyučování.“* (strana 62) Má také Elišku, která ho zachránila před sebevražednými tendencemi a skokem z okna. A před internátem. Díky přátelství a šlechetným lidským bytostem koktá čím dál míň, v čemž autorka spatřuje největší kouzlo a štěstí.

3.6.2 Iva Procházková: Středa nám chutná

Nádherný dojemný příběh, plný her a fantazie. Bohužel ne příliš reálný. Pobyť v dětském domově většinou nebývá žádný med, tíživá samota je zesilována pocity ukřivdění vůči celému světu. Člověk zde nějak odroste a poté je vystaven tvrdé realitě. Do pohádkového světa Slunečnice mají všechna zařízení podobného typu hodně daleko.

Středa nám chutná je drobné literární dílko plné zázraků, nadpřirozena, poetična i humoru. Šťastný konec se přímo nabízí. Idylku mírně narušuje příchod nového ředitele Šedy, ale i ten je přes svůj přehnaný smysl pro organizaci kladným hrdinou.

Všechno je krásné, dokonalé, barvitě, pohádkové, a tím pádem neskutečné. Jde o vyprávění z říše snů a pohádek, tříbící dětskou představivost a tvořivost. Autorce nelze upřít nápaditost a úžasnou empatii do duší nejmenších čtenářů.

V pořadí druhá knížka Ivy Procházkové je příběhem o dětech z neobyčejného dětského domova, v němž nechybí hřejivé teplo, vlídnost, laskavost a citlivý lidský přístup. Právě proto dostal domov poetický název Slunečnice a hodná paní ředitelka nosí sladké jméno Pralinka. Děti jsou tu opravdu šťastné a těší se na každý nový den. Pralinka věří, že „romantický nepořádek podporuje fantazii“. Holčička Cilka zase oplývá zvláštní schopností rozveselit všechny kolem sebe a připravit jim nejedno překvapení.

Příběh začíná ve chvíli, kdy průvodčí Mlejnek nachází ve vlaku odložené usměvavé miminko, asi čtyřměsíční holčičku (již zde lze sledovat paradox – někdo je opuštěný a usmívá se.) V kojeneckém ústavu si zahráli s písmenky, čímž děvčátko dostalo záviděníhodné jméno (vzniklé z pěti různých jmen, z toho čtyř královských – Celestýna, Isabela, Libuše, Kateřina, Anna) Cilka.

Cilka nebyla krásné dítě. Ani roztomilé dítě. Dokonce ani příliš bystré dítě. Cilka byla šťastné dítě. (strana 11) Uklidňovala obzvlášť plačtivé, nervózní a ukřičené děti. A nejen děti.

Když děvčátko povyroستlo, bylo přestěhováno do dětského domova Slunečnice, kde „dětská fantazie dosáhla nejvyššího stupně.“ Včetně Cilky tu bydlelo osmdesát čtyři děti. Království vládla kouzelná paní ředitelka Pralinka, která své svěřence nikdy k ničemu nenutila, netrestala, byla vždy připravena vyslechnout a ulevit dětským srdcím.

Svět fantazie nezná hranic. Proto čtenáře nemůže překvapit dívka s vlasy posypanými jabloňovými lístky a se zvláštní schopností plodit jablka. Čím byla Cilka šťastnější, tím bohatší byla úroda jablek z její hlavy. Po šťavnatém ovoci byli všichni jako kouzlem proměněni. Tomík neplakal, brýlatý Viktor nikoho nepoučoval, Božena nedělala chyby při psaní, tlustý Ota zapomínal na hlad. Jablka jsou zde symbolem hravosti, volnosti a štěstí. Také radosti, dobré nálady a víry v neomezené možnosti dětské fantazie.

Nejsvátečnějším okamžikem v koloběhu domova se stal střeční štrúdl, pečený z čarovných jablek. *Stal se malou, skořicově zbarvenou kometou s vlajícím chvostem radosti a dobré nálady, která vystačila na celých šest dalších štrúdluprostých dnů. Středa byla sluncem, za kterým Slunečnice stále obracela svou tvář.* (strana 22) (Poetičnost, půvabnost a idylizace života v dětském domově)

Střetnutí reálného světa se světem zázraků je vyjádřeno prostřednictvím osoby zastupujícího ředitele Jindřicha Šedy. Ne, že by neměl rád děti, ale je přílišný racionalista a realista. Systematičnost a pořádek si tu odporují s fantazií, hravostí a volností. Vytratila se romantika, kouzlo domu opředěného mnoha tajemstvími bylo pryč. Déšť přestal mít svou moc a rostliny ztratily svoji svěžest. Zavládl pořádek, střežený přísným okem pana ředitele. Svět podle pravítka činil děti nešťastnými, proto se rozhodly zasáhnout. Ukradly čarovná jablka, která posloužila jako lék pro nemocnou Pralinku. Po jejím návratu se do domova znovunavrátila radost a smích.

Na závěr se děvčátko, o němž vlastně čtenář neví, odkud se vzalo, opětovně setkává s vlakovým průvodčím. Nevysvětlitelné pocity štěstí a radosti jsou posilovány všudypřítomným tajemstvím. Autorčin smysl pro poetické vyjádření skutečnosti je obdivuhodný. Okolní svět je symbolizován v kapce rosy (něčem zdánlivě obyčejném, přesto zcela jedinečném).

3.6.3 Jan Svěrák: *Kuky se vrací*

Knih *Kuky se vrací* je členěna na 48 krátkých úseků. Čtenář předem ví, jak příběh dopadne. Což ovšem knize neubírá na kvalitě, po celý obsah má co nabídnout. Na první pohled je zřejmé vzácné souznění autora a ilustrátora – bohaté ilustrace, na vnitřní straně obálky mapa Kukyho světa a ilustrace všech postav se jmény. Dalším výrazným rysem je nadčasovost příběhu. Autor píše moderním jazykem, objevují se nespisovné výrazy jako „fajn“, „bordel“, „zaostalej“, „svízt“, „debža“, aj. Nechybí vymoženosti technické civilizace (např. biopohon, mobilní telefon, sportovní kabriolet). „Některé pasáže jsou mírně kostrbaté a jiné naprosto geniální. Svěrákovský humor prostě funguje.“⁶⁹ „Skvěle napsané dialogy, poměrně velké písmo usnadňuje četbu začínajícím čtenářům, kterým je tahle knížka určena především.“⁷⁰

Jde o dobře vystavěný pohádkový příběh, jehož autorovi patří obdiv za nápaditost, bohatou představivost, dobře zvládnutý jazyk, přiblížení se dnešnímu dětskému čtenáři, poetiku a humor, napětí od začátku do konce i zcela jasné oddělení dobra od zla. Hlavním hrdinou je dětská fantazie, přesněji plyšový medvídek, jehož oživila a na chvíli jej nechala vrátit se. „A tak naivní dětská fantazie opřená o předškolní vědomosti a živená steskem po milované hračce spřádá dojemný a napínavý příběh o medvídkovi, který chtěl zůstat na policičce, ale musel se postavit na své plyšové nohy a stát se hrdinou.“⁷¹ Během své dobrodružné cesty musí Kuky překonat strach a alergii na tmu, porozumět lesní moudrosti, přivyknout jiným zákonům, než v obyčejném lidském světě, nalézt nová přátelství a nakonec se šťastně vrátit domů a překvapivě brzy odejít.

---

⁶⁹DVORSKÝ, J. www.mestoprodeti.cz, 2010.

⁷⁰ŠIMČÍK, P. www.neviditelnypes.lidovky.cz, 2010.

⁷¹SVĚRÁK, J. *Kuky se vrací*. Praha: Mladá fronta a.s., 2010, text na obálce knihy.

V úvodu je čtenářům představen šestiletý školák Ondra, jenž trpí astmatem. Proto mu maminka vyhodí otahaného plyšového medvídka Kukyho, z něhož se sype dřevitá vlna, která Ondrovy potíže jen zhoršuje. Ovšem chlapec se své oblíbené hračky nehodlá vzdát. Pomocí vroucí modlitby a dětské fantazie rozhybe plyšové tělíčko a Kukyho ústa promluví (antropomorfizace plyšové hračky se všim všudy). Medvídek opouští skládku (čímž poruší zákon) a ocitá se v neznámém, temném a strašidelném lese, kde na něho čeká nejedno překvapení.

V divočině se setkává s řadou lesních zvířat a roztodivných bytostí, která nejsou zvyklá na mazlení. Všem velí vrásčitý kapitán a Strážce von Hergot. Jeho protivníka představuje „frajer“ a „neřád“ Anuška. Je tu mrňavý Dubánek, Plazivec, Rohánek, sojka, tlustý choroš, Mechomír, Žoužel, mušky a vosičky, aj. Les je jakýmsi autonomním územím – s vlastními zákony, vlastním jazykem, vlastními radostmi i starostmi. Zčásti je takový, jak ho znají děti – má své typické zvířectvo i rostlinstvo, občas se tu objeví, co sem nepatří – např. špinavá pet lahev či obal od bonbonů. Na druhou stranu je čistě vymyšlený – zvířata umějí mluvit, lesní bůžci mají stejné vlastnosti jako lidé, nejvyšší z nich umí mluvit jakoukoli zvířecí řečí.

Kuky je zprvu vetřelcem, ustrašeným mazlem s nebezpečně nápadným zjevem. Oslovují ho pane Kuky. Později je označen za pachatele, který porušil zákon tím, že opustil skládku. Zprvu lhostejný a přísný von Hergot se stává jeho přítelem a společně bojují proti zlému Anuškově a dvojici Pytlíků (Pytlík Vidlička a Pytlík Zapík).

Kuky a Hergot se vydávají do Smradova. Při cestě vyruší dvě vážky při milování, snaží se číst z včelí mapy, setkají se s Vodákem. Vzájemně si pomáhají a jeden druhého opravdu potřebují – Kuky se chce vrátit domů a Hergot uchránit les před Anuškou, jenž touží stát se novým Strážcem.

„Kapitána Hergota, zachvátila slepota. Příliš dlouho už nám vládne, doufejme, že někam spadne.“ (strana 72)

„Zloduší“ se neštítí ničeho. Ale Kuky nakonec vítězí a stává se hrdinou. S jeho pomocí se podaří zachránit ptačí vajíčka. Stesk po domově je silný, ale touha pomoci druhým mocnější.

Nejkrásnější a nejdojemnější z celého příběhu je pomoc nešťastnému Kukymu, který se při útěku před nepřáteli namočil a následně byl okraden o výplň břicha, jíž usilovně sušil. Ptačí přátelé mu pomohli nalézt novou. Darovali vlastní suchá peříčka, která zaplnila jeho roztržené břicho. Byl zachráněn i kapitán Hergot, jehož nepřátelé uvěznilo do plastové lahve a označili za blázna a původce všeho zla. Hrozilo mu dokonce oběšení. Naštěstí Anuškoví, který se na krátkou chvíli stal Strážcem, hra na spravedlivého, hodného a statečného nevyšla. Kuky, schovaný v plechovce, statečně zachránil kapitána Hergota i ostatní zvířátka. Podařilo se mu přemoci Anušku i Pytlíky.

Vždy, když se příběh vyvíjel k horšímu, přitěžovalo se i Ondrovi (horečka). Ležel na JIPce a spolu s Kukym prožíval ve svých představách všechna dobrodružství, dlouhou dobu ne příliš radostná. Co obklopovalo Kukyho, obklopovalo i Ondru. Ptačí pomocníci byli v lese a byli i na nemocničním skle, sice namalovaní, ale vypadali jako živí.

Hergot našel buk s tajným písmem, pomocí něhož vyčetl, že se hrdina Kuky vrátí domů. Když maminka uklízela, překvapil ji nález za postelí, o němž si myslela, že ho už dávno vyhodila.

„Vážně, vás je na poličku škoda. Jste hrdina a máte srdce, což je nejdůležitější. Všechno ostatní se dá naučit... kdybyste chtěl.“ (strana 123)

Dva hlavní hrdinové, kteří si vzájemně jeden druhého oblíbili, se museli rozloučit. Kuky a Ondra se vrací domů ve stejný čas.

Závěr příběhu je překvapivý a trochu smutný. Plyšový medvídek Kuky, který díky speciálním opatřením může zůstat doma u Ondry, nakonec končí v ruce zraněného bezdomovce, nápadně připomínajícího Hergota. Chlapec mu Kukyho (i s objeveným sojčím pírkem v břichu) daruje – s neotřesitelnou jistotou, že si medvídek poradí, ať se stane cokoli.

„Každý by chtěl být zase malej. Protože to je nejvíc. A ty to víš.“ (strana 128)

Závěr

Tato diplomová práce se zaměřuje na dítě v moderním světě a jeho obraz v literární tvorbě, který je reálnější, dramatičtější, konfliktnější. Snaží se upozornit na nejzásadnější změny národní příběhové prózy v porevolučním období.

Nutno říci, že v současné české společenské próze (tedy od r. 1989 do dnešní doby) nalezneme řadu vynikajících autorů. Jejich díla jsou literární kritikou většinou velmi dobře hodnocena. Sociální a psychologický aspekt je výraznější. Nevytratil se smysl pro poetiku ani jemná citlivost, tolik potřebné v dnešní době. Spisovatelé mají nelehkou úlohu, totiž zaujmout dnešního náročného čtenáře a udržet jeho pozornost až do konce. Tohoto nejlépe dosahují nenásilnou formou, souzněním skutečného dítěte s referenčním hrdinou, citlivostí, vzájemnou blízkostí a pochopením.

Příběhová próza s tematikou outsiderství přibližuje dětským čtenářům motiv vydědění, popisuje zvraty v životě jednotlivce, nastiňuje možnosti překonávání překážek. Outsiderství je stále více aktuální, roste násilí, mnoho dětí se stává obětí šikany. Literatura může na určité věci upozornit, pomoci pochopit pocity jedinců, stojících mimo společnost – ať již z důvodu fyzické odlišnosti, psychického onemocnění nebo třeba nadprůměrné inteligence. Nadprůměrnost vybočuje z normálu stejně jako podprůměrnost. Někdy se nadprůměrné nadání pojí s handicapem, i o tomto by bylo nesporně zajímavé napsat příběh. V uvedených interpretacích je outsiderství překonáno nalezením pravého přátelství, citu, lásky, stejně tak prostřednictvím pomoci někomu jinému – člověku, ale i zvířeti.

Hrdina outsider se částečně překrývá s hrdinou handicapovaným. Handicapovaní jedinci se snadno ocitají na okraji společnosti, ovšem není tomu tak vždy. Nejdůležitější úlohu má opět milující rodina, dobré citové zázemí, utvoření zdravého já, smíření s osudem a síla změnit situaci k lepšímu. V literárních příbězích většinou vše dobře dopadne, ve skutečném životě to nejde tak snadno. Přesto zde literatura plní důležitou funkci. Seznamuje s různými typy handicapu a především fiktivní dětský hrdina může posloužit jako kompenzace vlastních trápení.

Příběhová próza ze života dětí, v níž dominuje více referenčních hrdinů, se vyznačuje dobrodružným a napínavým dějem. Zejména v knize Zbyňka Malinského *Je nás šest, jeden štěká*, kde hlavní úlohu tvoří parta čtyř chlapců a jednoho děvčete, kteří společně zachraňují nalezeného zbídačeného boxera. Jsou činní, tvořiví, nezůstávají lhostejní, drží při sobě a nakonec svým typicky dětským způsobem potrestají viníka. Autor filozofuje, píše s nesmírnou citlivostí, idea díla i rozvinutí příběhu jsou excelentní. Nechybí dětské starosti, nostalgie, humor, obdivuhodná láska k psímu hrdinovi, již autor apeluje na krutosti lidí vůči zvířatům. Útočí na dětské city, probouzí sounáležitost s němými tvářemi. Poselství tohoto díla je nesmírně cenné. Jednoznačně jedno z nejlepších děl literatury pro děti a mládež.

Příběhová próza s dětským hrdinou a pohádkovými motivy otevírá svět fantazie, probouzí představivost, motivuje k tvořivé činnosti. Pohádky malé čtenáře nikdy neomrzí. Potřebují příběhy, kde dobro vždy vítězí a zlo je potrestáno. Naplňuje se funkce etická i estetická. Je zde prostor pro poetično, romantiku, nadpřirozeno. U tohoto typu příběhové prózy je nejvíce patrná idealizace, ne vždy je vše interpretováno podle skutečnosti. Např. v knize Ivy Procházkové *Středa nám chutná* (idealizace života v dětském domově). Žánrová hranice mezi reálným příběhem z dětského života a pohádkou je často nezřetelná.

Tato diplomová práce by mohla posloužit studentům jako základní přehled žánru příběhové prózy ze života dětí. Praktická část (analýza a interpretace literárních děl) by mohla pomoci (nejen) začínajícím pedagogům při hodinách čtení. Žáci na 1. stupni se seznámí s umělecky hodnotnými díly z oblasti příběhové prózy s tematikou dětského života. Nelze opomenout autory a ilustrátory. Věřím, že tyto literární skvosty nezůstanou opomenuty, že si v nich děti najdou zalíbení a budou se k nim rády vracet. Třeba proto, že v nich objeví něco jim důvěrně blízkého.

Seznam použité literatury

Primární literatura

BŘEZINOVÁ, Ivona. *Lentilka pro dědu Edu*. Praha: Albatros, 2006.

DRIJVEROVÁ, Martina. *Domov pro Marťany*. Praha: Albatros, 1998.

DRIJVEROVÁ, Martina. *Sísa Kyselá*. Praha: Albatros, 1988.

DRIJVEROVÁ, Martina. *Sísa Kyselá a ušmudlaný rytíř*. Praha: Albatros, 2002.

DRIJVEROVÁ, Martina. *Zajíc a sovy*. Praha: Albatros, 1990.

ELŠÍKOVÁ, Monika. *Bubu*. Praha: Monika Vadasová-Elšíková, 1999.

ELŠÍKOVÁ, Monika. *Bubu vánoční příběh*. Praha: Edice České televize, 2009.

MALINSKÝ, Zbyněk. *Je náš šest, jeden štěká*. Praha: Albatros, 1998.

PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Hlavní výhra*. Praha: Ars-ci, 1996.

PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Pět minut před večeří*. Praha: Albatros, 1996.

PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Středa nám chutná*. Praha: Albatros, 1994.

REMUNDA, Ivan. *Bryčka pro biskupa*. Boskovice: Albert, 1996.

SVĚRÁK, Jan. *Kuky se vrací*. Praha: Mladá fronta a.s., 2010.

Sekundární literatura

ČEŇKOVÁ, Jana a kolektiv. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006.

CHALOUPKA, Otakar. *O literatuře pro děti*. Praha: Československý spisovatel, 1989.

CHALOUPKA, Otakar. *Próza pro děti a mládež (její otázky, působení a perspektivy)*. Praha: Albatros, 1989.

CHALOUPKA, Otakar, NEZKUSIL, Vladimír. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury I*. Praha: Albatros, 1973.

CHALOUPKA, Otakar, NEZKUSIL, Vladimír. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury III*. Praha: Albatros, 1979.

MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Litomyšl/Paseka, 2004.

PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele* (Druhé, přepracované vydání). Univerzita Karlova v Praze, PF, 2006.

PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele* (Třetí vydání). Jíloviště: MME Mercury Music & Entertainment s.r.o., 2007.

PETIŠKA, Eduard. *Velká cesta k malým dětem*. Praha: Albatros, 1984.

ROSOVÁ, Milena, URBANOVÁ, Svatava. *Žánry, osobnosti, díla (Historický vývoj žánrů české literatury pro mládež – antologie)*. Ostrava: FF Ostravská univerzita, 2005.

TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: PdF JU 1992.

URBANOVÁ, Svatava. *Metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 1999.

URBANOVÁ, Svatava a kol. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004.

Periodika

URBANOVÁ, S. Pět minut před večeří. *Tvořivá dramatika*, 1997, roč. VIII, č. 1.

PROVAZNÍK, J. Další výhra Ivy Procházkové. *Tvořivá dramatika*, 1999, roč. X, č. 1.

Internetové zdroje

ŠIMČÍK, P. Recenze: Jan Svěrák, *Kuky se vrací*.

Dostupný z <<http://neviditelnypes.lidovky.cz/recenze-jan-sverak-kuky-se-vraci-daa-/p_scifi.asp?c=A100722_001152_p_scifi_hpe>> [cit. 17. 1. 2011].

DVORSKÝ, J. *Kuky se vrací*.

Dostupný z <<<http://www.mestoprodeti.cz/knihy/recenze-knih/362-kuky-se-vraci.html>>> [cit. 17. 1. 2011].

Neznámý autor, přispívající do webové encyklopedie. Ich-forma.

Dostupný z <<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Ich-forma>>> [cit. 22. 3. 2011].

Neznámý autor, přispívající do webové encyklopedie. Er-forma.

Dostupný z <<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Er-forma>>> [cit. 22. 3. 2011].

Archiv literárního časopisu *Tvořivá dramatika*. *Tvořivá dramatika 1990-2009*.

Dostupný z <<http://www.drama.cz/periodika/td_obsah.html>> [cit. 4. 4. 2011].

majica. Literatúra pre deti a mládež.

Dostupný z <<<http://referaty.atlas.sk/slovincina-a-cestina/literatura/47133/literatura-pre-deti-a-mladez>>> [cit. 22.11. 2011].

Přílohy:

Ilustrace

Příloha 1 *Zajíc a sovy*

Příloha 2 *Bubu*

Příloha 3 *Bubu vánoční příběh*

Příloha 4 *Bryčka pro biskupa – Pápěrka, já a ti ostatní*

Příloha 5 *Domov pro Martány*

Příloha 6 *Pět minut před večeří*

Příloha 7 *Lentilka pro dědu Edu*

Příloha 8 *Je nás šest, jeden štěká*

Příloha 9 *Sísa Kyselá*

Příloha 10 *Sísa Kyselá a ušmudlaný rytíř*

Příloha 11 *Hlavní výhra*

Příloha 12 *Středa nám chutná*

Příloha 13 *Kuky se vrací*

Zajíc a sovy

Ilustrace: Václav Kabát

„Jasně,“ kývne Apolena, „tak ahoj . . . zejtra?“ Zajíc kývne.
Domů se Zajícovi nechce — a navíc má dnes tu smůlu, že zastihne Raula před domem.

„Tak co,“ halasí Raul odporně bodře, „zlepšil sis nějaký známky?“

„Ne,“ ucedí Zajíc, „a dostal jsem poznámku.“

Pokračování se odbývá nahoře. Rodiče vyčitají Zajícovi, že je zase zklamal, Raul přikyvuje. Nechápe, jak může mít tak debilního bratra. Neučí se, nedává pozor, co vlastně dělá? Kde teď například byl?!

To ti akorát řeknu, myslí si Zajíc, a nahlas pronese: „Nikde . . . jen tak . . .“

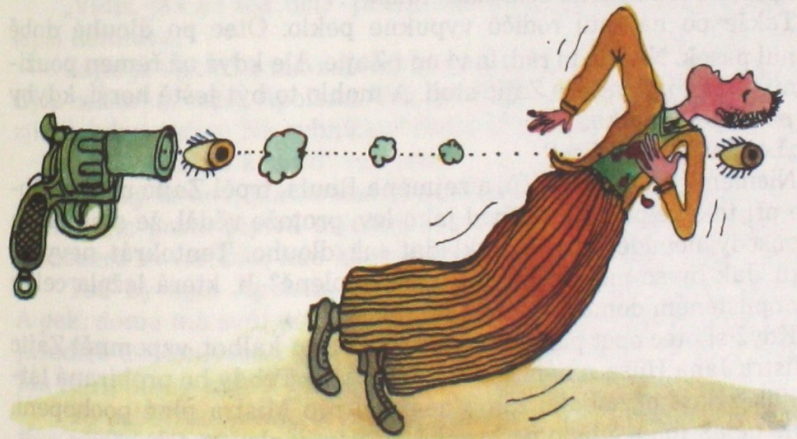
„Nejlepší bude domácí vězení,“ navrhone Raul, „co se má kde flákat. Bude doma a bude se učit.“

Kdyby mohl pohled zabíjet, klesl by už Raul mrtev k zemi. Bohužel sedí dál, vytahuje se svým výletem, kamarády a výsledky ve škole. Naznačí i něco o jakési slečně . . . Rodiče na něj obdivně hledí, zatímco Zajíc posupně jí obložené chlebičky.

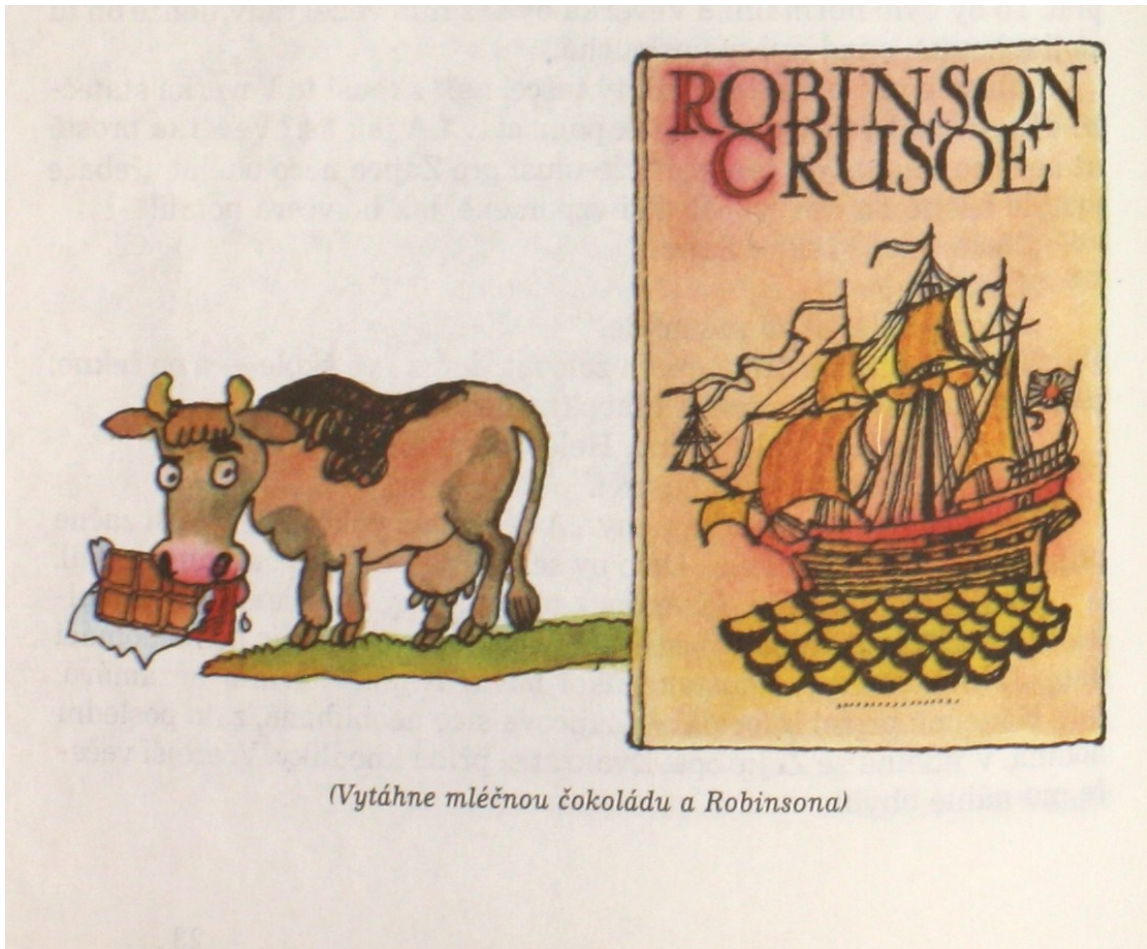
Domácí vězení! Apolena na něj bude čekat. Co si pomyslí, když Zajíc nepřijde?!

Vyslán s kyblíkem k popelnici, přemýšlí Zajíc o pomstě. Náhle dostane nápad. V kapse má fix! Zamíří ke schránce a něco na vitzce přepíše. Pak poodstoupí a s uspokojením hledí na výsledek. Pod jmény otce a matky se nyní skví nápis

FAUL ZAJÍC

(Kdyby mohl pohled zabíjet, klesl by Raul mrtev k zemi)

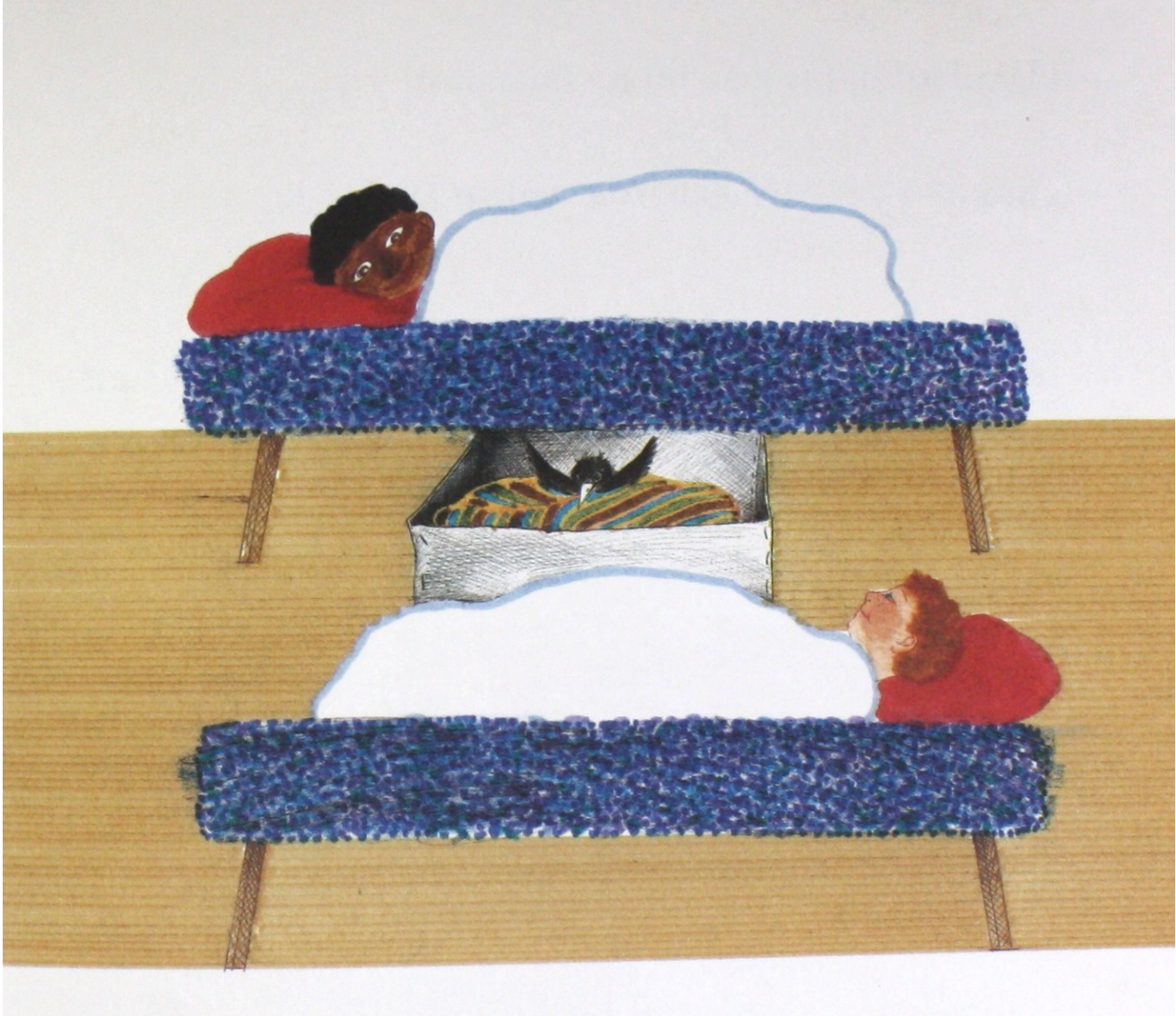
(Vytáhne mléčnou čokoládu a Robinsona)

Bubu

Ilustrace: Markéta Prachatická

**Bubu vánoční příběh
fotografie**

Bryčka pro biskupa – Pápěrka, já a ti ostatní Ilustrace: Ivan Remunda

*Až jednou uslyšíš,
že nuzný jsem a těžce kráčím životem,
pak věř, že život můj je Lásece zasvěcen ...*

... NEBOJ SE, DRŽÍM ŽEBŘÍK ...

CHODNÍKOVÉ DLAŽDICE PÁLÍ DO ŠLAPEK jako čert. Ve stínu je to lepší, tam se dá klidně stát. Pápěrka je zvlášť choulostivý. Děláme to tak, že rozhavený úsek přeběhneme a ve stínu se ochladíme. Můžeme jít také v pásu trávy, který lemuje chodník, ale to není žádné umění.

„Pápi, běžíme!“

Dáme se do běhu přes žhavý úsek a zastavíme pod mohutnou hrušní v příjemném chládku.

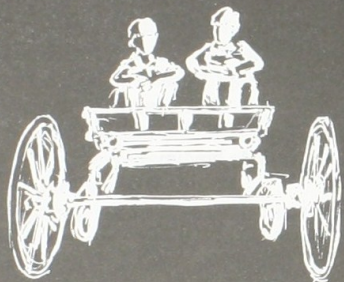
Pápěrka běží hrozně srandovně. Vyvrací šlapky tak, aby běžel po jejich vnějších stranách a přitom mává rukama, jakoby rozháněl komáry.

„Tady je to bezva, krásně to chladí,“ pochvaluji si.

„Bezva. Bezva, ne? Je to bezva. Chaadí to. Chaadí. Káásně to chaadí. Nepái to. Tady to nepái. Pái to tobě? Tady mně to nepái. Epší boty, s botama to nepái. Vůbec. S botama to nepái. Bez botů to páí!“ ujišťuje mě neúnavně.

V trávě, těsně vedle obrubníku, mě upoutá složený papírek.

Ohnu se a zvednu ho.

*Podivně zpředené životem osudy
dýchají ze stěn chladných cel
a ještě divnější ta řada vzpomínek
bolestně lidských, jak život šel...*

... BRYČKA PRO BISKUPA ...

MAMINKA JE NĚJAK ZAMLKLÁ, jakoby pořád chtěla něco říct a přitom nechtěla.

Něco ji trápí.

Poznám to.

Ale já všechno vím. Kulíček už to roznesl po ulici. Když jsem ho včera potkal, jak jel s trakařem na smetiště, začal se pitvořit, vypadal blběji než normálně, zastavil a povídá:

„Tak co? Co na to říkáš, že pojede Lumírek na vejlet?“

Hrklo ve mně, začal jsem něco tušit. Normálně bych se s ním vůbec nebavil, ale chtěl jsem se přesvědčit.

„Na jaký vejlet?“

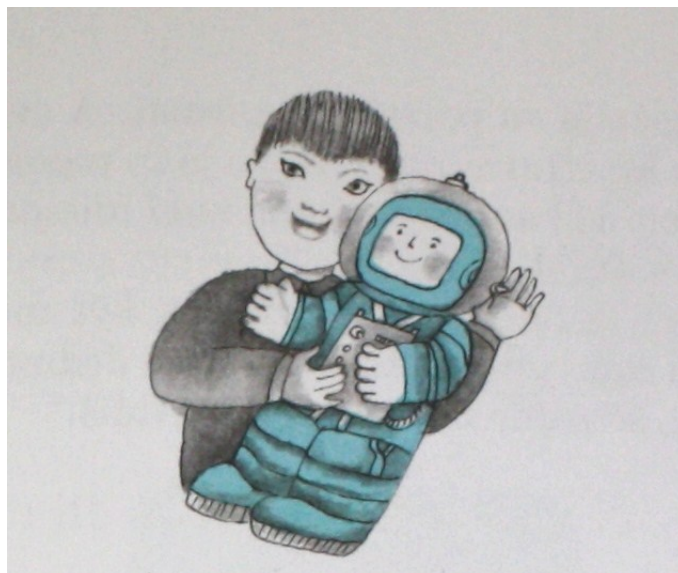
„Cháchá, já padám. Ty nic nevíš, jo? Ty nevíš, kam pojede tvůj nejlepší kamarádíček. Lidičky držte mě nebo spadnu!“

Chodil kolem trakaře a prolamoval se tak, jako když se předvádějí opilci.

„Pojede do ústavečku ... pro choromyslné!“

Jako by mě někdo praštil palicí do hlavy.

Domov pro Mart'any
Ilustrace: Eva Mastníková

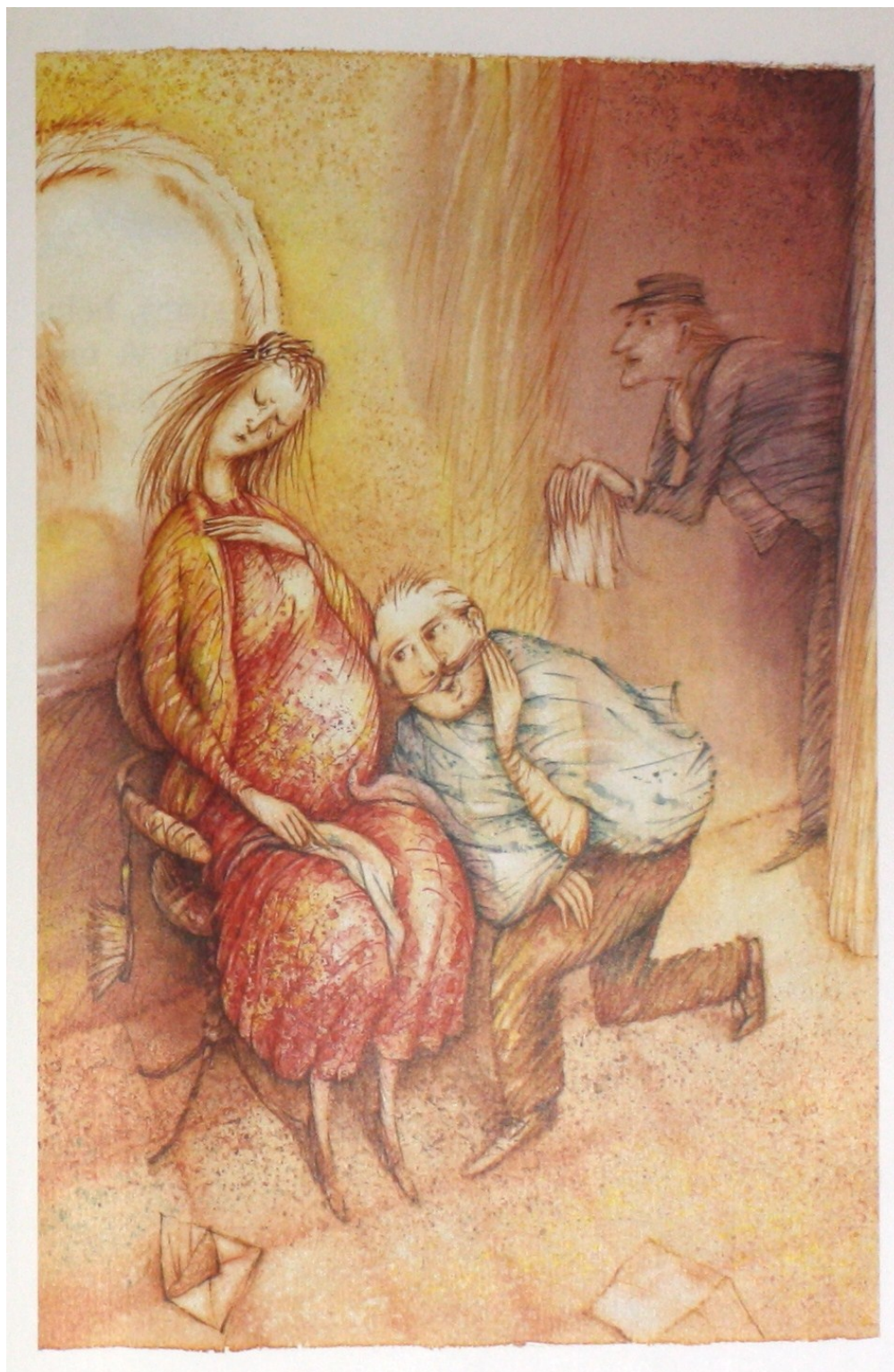

Pět minut před večerí
Ilustrace: Václav Pokorný

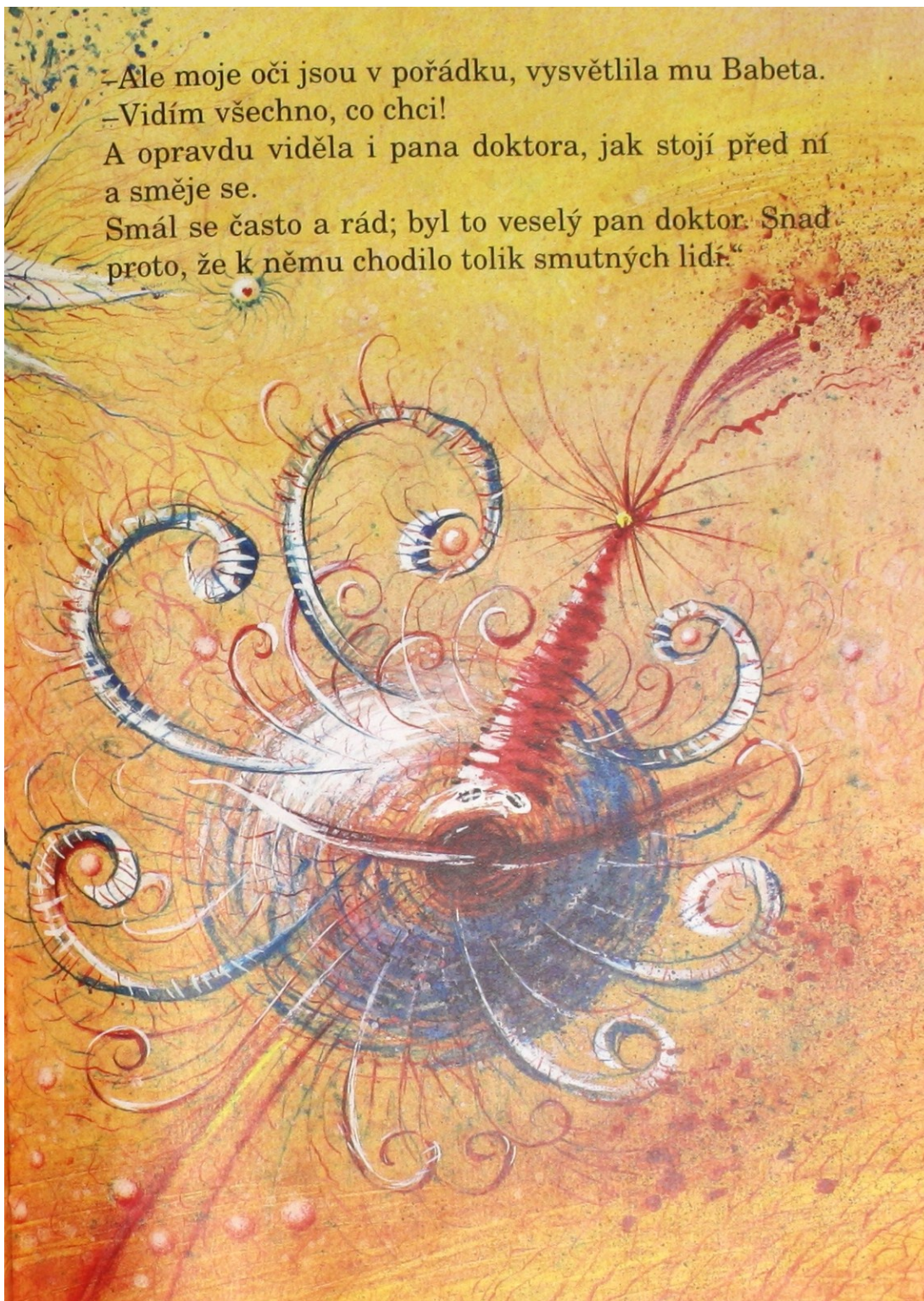

-Ale moje oči jsou v pořádku, vysvětlila mu Babeta.

-Vidím všechno, co chci!

A opravdu viděla i pana doktora, jak stojí před ní a směje se.

Smál se často a rád; byl to veselý pan doktor. Snad proto, že k němu chodilo tolik smutných lidí.“

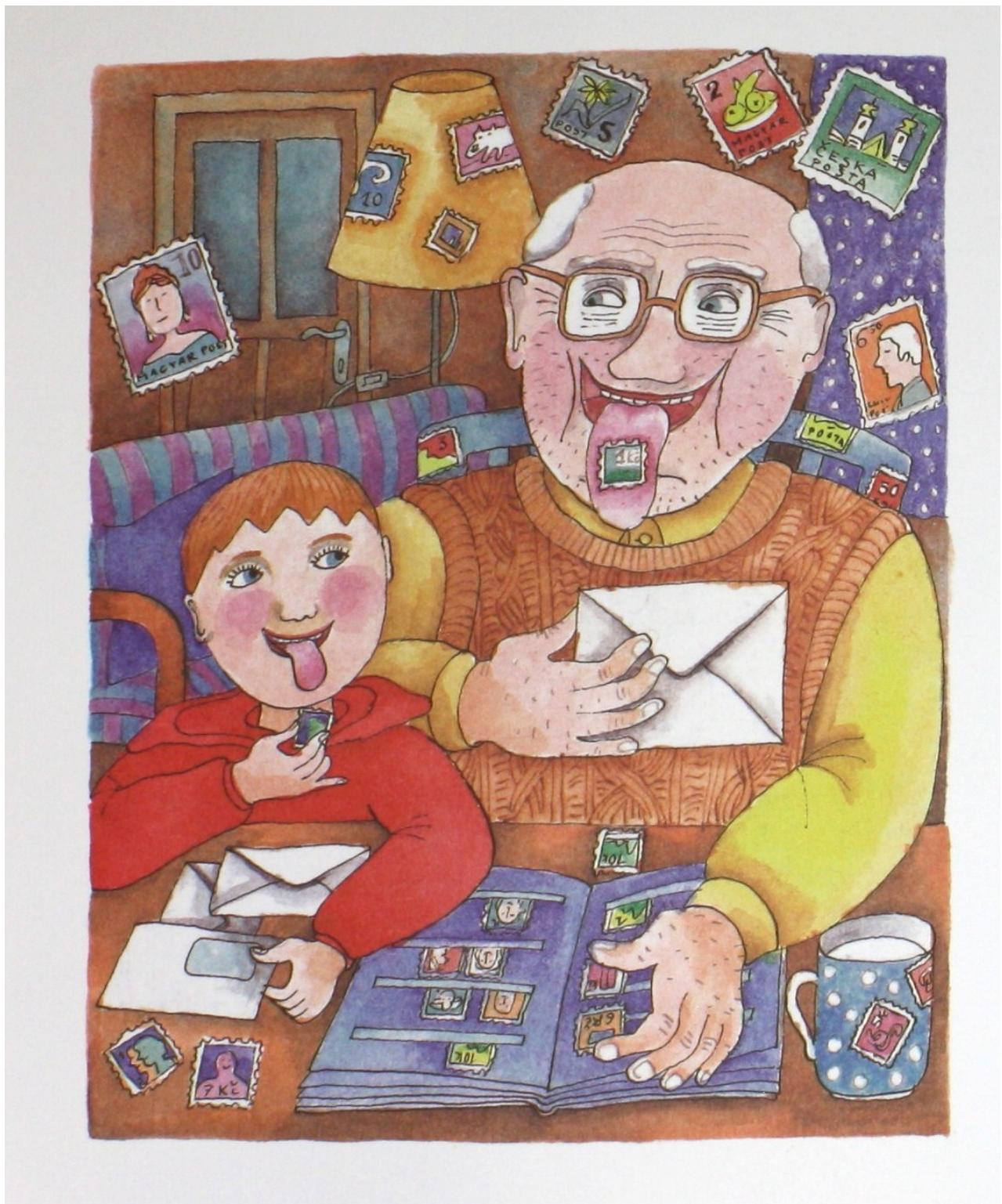
Lentilka pro dědu Edu Ilustrace: Eva Mastníková

V zoo se Honzíkovi nejvíc líbili lachtani a tučňáci. Dědu Edu to však táhlo ke klecím s kočkovitými šelmami. Vydržel by se na ně dívat snad celý den. Hlavně velký starý lev mu učaroval. Děda Eda na něj volal „Azore!“, ale s lvem to pochopitelně ani nehnulo. A když děda Eda křikl: „Azore, k noze!“, lev jen dlouze zívł.

Je nás šest, jeden štěká. Ilustrace: Zdeněk Netopil

Sísa Kyselá

Ilustrace: Adolf Born

Sísa Kyselá a ušmudlaný rytíř
Ilustrace: Adolf Born

Hlavní výhra Ilustrace: Eva Vogelová

„Seřad'te se podle velikosti!“ nařídil pan učitel Žížka a tleskl do dlaní. „Chlapci zvlášť, děvčata zvlášť!“

Uprostřed tělocvičny nastala tlačenička. Marek si stoupl za Lukáše, ale nejdřív ho odstrčil Filip, potom Emil a nakonec se před něho vecpal Leoš. Marek zůstal na samém konci chlapecké řady.

„Jsem ze všech kluků ve třídě nejmenší,“ oznámil doma mamince.

„To máš jedno,“ odpověděla. „Zato už umíš pěkně číst.“

Marek mlčel, ale nebylo to souhlasné mlčení. Radši by byl jako Honza, který se sice neuměl bez chyby podepsat, ale o hlavu převyšoval všechny ostatní spolužáky. Nebo jako Olda s jeho čapíma nohama. Když hráli v tělocviku rybičky, vybral ho pan Žížka pokaždé za rybáře a Olda vždycky všechny krátkonohé ryby pochytal.

Středa nám chutná
Ilustrace: Denisa Wagnerová

Kuky se vrací
Ilustrace: Jakub Dvorský

